

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

NIONDE ÅRGÅNGEN.

Femte häftet.

Innehåll:

	Pag.
XXXVIII. Ur Fredrika Bremers brevexling med C. G. Brinkman år 1830—1842, meddeladt af <i>Esselde</i> . (Forts. och slut.) Till Fredrika Bremers minne, af <i>Z. Topelius</i>	257.
XXXIX. Om anatomiens och fysiologiens studium. Af <i>M. S.</i>	273.
XL. Om kvinnans mensklighet och den så kallade humanistiska bildningen. Af <i>O. E.</i> (Insändt.) .	277.
XLI. Något från våra grannar. VIII. Om Norges kvinnor och det arbete, som pågår för deras höjande i socialt och intellektuelt hänseende. Af <i>Esselde</i>	280.
XLII. Midsommarbref. Af <i>Gerda</i>	286.
XLIII. I skolan. (Med anledning af nöden i Norrland.) Poem af <i>T. K.</i> och <i>Esselde</i>	302.
XLIV. En blick på Läraremötet, Seminarium och Normalskolan samt Folkskolan. Af <i>Esselde</i>	305.
XLV. Nytt på vår bokhylla. Af <i>—en—ny</i> och <i>Reader</i> .	310.
XLVI. Harmoni. (Till Upsala studenter af <i>Qvanten</i> . Alfedronningens gave af <i>L. U.</i> , samt till Louise Michaeli af <i>Magdalena Thoresen</i>), meddeladt af <i>Esselde</i>	315.
XLVII. Öppen talan. I. Korrespondens med anledning af poemet »Konungens Sven» i föregående häfte. II. Ett bref med anledning af »en moders råd», sid. 346, 8:de årg. Af <i>Henriette P.</i>	319.

STOCKHOLM,
REDAKTIONENS FÖRLAG.

 Häftet utdelas den 31 Oktober.

XXXVIII. UR FREDRIKA BREMERS BREFVEXLING MED C. G. BRINK-
MAN ÅR 1830—43*).

Sommaren 1835 beslöt Fredrika Bremer att företaga en längre resa. De innersta bevekelsegrunderna till detta beslut känna vi icke, men ana att de voro af samma art som de, hvilka drefvo Leonore och Eva bort ur »hemmet» (se Hemmet af Fredrika Bremer) för en tid, på det att de genom sjelfva frånvaron skulle rätt lära uppskatta dess värde.

Vi sluta härtill, dels af vissa uttryck i de följande breffen, dels af hvad en bland Fr. Bremers äldsta ännu lefvande vänner berättat härom.

»Jag *måste* bort! *måste* lemna hemmet på en tid, kosta hvad det kosta vill,» hade hon yttrat till denna vän.

Sagdt och gjordt! Beslutet togs, kosan ställdes till Norge och snart emottogs den svenska gästen på den vackra egendomen Tomb, af sin väninna, den originella grefvinnan S. Här tillbragte hon en längre tid, delad mellan behaget af ett treffligt norskt familjelif, studiet af Norges folk och natur samt litterära sysselsättningar. Kort före eller efter anträdandet af den norska resan synes *Nina* hafva utkommit och blifvit temligen strängt emottagen af kritiken. Förf:n synes med anledning häraf ha bedt Brinkman uppriktigt säga henne sitt omdöme om boken, och fått sin bön uppfylld.

»Ni har gått min önskan till mötes,» skrifver hon nemligen från Tomb den 18 Mars 1836, »och såsom ett af de vackraste bevis på att ni är *min vän*, anser jag det bref, som jag nyligen af er haft glädjen emottaga.

»Tack för mången vink, mången anmärkning, lika sann som mildt och vänligt uttalad. Tack äfven för det *ni* gjort mig den rättvisan att tro det jag ej gillar de förirringar jag berättar; tack för att ni ej förblandat mig med de personer, jag låtit uppträda, drifva och försvinna som moln. Ni kunde fråga mig hvarför jag så gjort och jag kunde svara er tillbaka: äro de icke till i jordelivet, dessa moln, som likväl genomstrålas af mången evig stjärna?

»Ni frågar: 'Hvarför dessa mörka skuggor, denna nattliga dysterhet? Konsten, skönheten, stå i evig förklaring på det ljusomflutna Thabor!'

*) Fortsättning och slut.

»Ja der! men icke der allenast. Icke var det glädjens sol, som lyste i Gethsemane; icke var det jublande kärleksröster, som höjde sig kring korset på Golgatha; och likväl har lifvet och konsten inga högre föremål. Hvad frågar den, som söker, som strider för sanningen, efter hvardagslifvets solsken? I sanning, lika litet som den stoiska qvinnan frågar efter älskarens kyss.

»Men tro ej att jag med dessa reflexioner vill söka försvara min egen pennas svaga foster. O nej! tro det ej. Mitt största fel i *Nina* är, att jag der velat försöka en objektiv behandling, som jag ej var mäktig. Jag ville ej älska mina döttrar och derfor har jag ej gjort dem älskvärda för någon. Emellertid, om jag hade låtit den olyckliga sluta med förtviflan, den dygdiga sluta med att falla — då, gode B., fördöm mitt arbete och mig. Men om den lidande, som jag målar, reser sig, om *den dygdiga* människan, ehuru felande, dock står fast i något evigt godt, om den *svaga* i stilla undergifvenhet småningom förklaras — o! då, *min vän*, förstå hvart jag syftar, förlåt mina fel och — vänta! bedjande med mig att knoppen, som trängtar mot ljuset, må ega kraft att utveckla sig och uppenbara den verld, som den bär inom sig.

»Jag ser många sidor af lifvet, men blott *en sol*, förklarande alla; ännu är dock mitt öga osäkert och handen svag. — — Jag har befunnit mig i ett öfvergångsmoment, under hvilket jag gjort bättre törhända att intet skriva — och likväl har jag lärt mycket af mina egna fel. Jag hoppas att besegra dem, hoppas att komma till klarhet, men ej genom att gå tillbaka utan genom att gå fram, fram på en väg, som jag se'n min barndom sökte och på hvilken en älskad lärare har fört mina steg; ty lika visst, som vi kunna älska genom samband med världens eviga hjerta, likavisst tror jag att vi kunna *tänka* — och *vet*a sanningen — i den evige tänkarens ljus.

»Ni utan christendom?!» tillägger hon med en hänsyftning på något uttryck i vännens bref, »ni, som ömmar för allt godt, som brinner för all ren skönhet — ni utan christendom, utan religion! Ni, som uppenbarat er dyrkan för det högsta i så många sköna konstverk — ni utan religion?! Blott en hedning kunde påstå detta, och af en sådan heddendom har jag aldrig haft minsta anstrykning. Jag är för god christen att ej ha sett den christne i er; det gudomliga

ljuset är såsom solens; det kan brytas i mångfaldiga strålar och förblir dock alltid *ljus* och en ren förklarande kraft.

»Med innerligt intresse har jag läst berättelsen om den religiösa krisen i ert lif. Välsignad den ljusstråle, som genombryter ett sådant mörker! välsignadt hvart ord, som likt er andelige rådgifvares, lugnar själens oro och skingrar tviflen, genom att ingjuta i hjertat en innerligare tro. Mannen, som gaf er detta svar, kom mig att tänka på Carlos i Schillers sköna skådespel, då denne är i begrepp att tvifla på sin vän, som höljt sig för honom i mörker, men frälsar sig från denna osalighet genom ett riktigt gudomligt förtroende, genom att tro, äfven der han ej ser.

»Och dock, S—s svar upplöste ej svårigheten, han genomträngde ej detta djupa mysterium; han undvek, han kringgick det. Äfven jag har frågat som ni, men fick ett annat svar, ett, som småningom lät naturen och materien uppgå för mig och gör att jag af djup öfvertygelse och med lofsjungande hjerta bekänner mig till den Lutherska läran om nattvarden. Mystik är häruti, om man så vill; men ingen mörk, ingen oförklarlig; tvärtom är naturen, är sinneverlden mig mörk och tillsluten, om jag ej ser den i ljuset af nattvardens ord.

»Också för mig uppsteg en gång ett helvetiskt spöke dess namn var *lidande*.

Min kind var blek, en långsam, bitter tår
Rann der, mitt öga, som förtvifflans lära,
Såg lidandet, likt ett omätligt sår,
Guds hela sköna skapelse förtära.

»Ack! hvad hjälpte det att vända mig emot lifvets ljus-sida, att omgifva mig med Raphaeliska madonnor, med Albanos leende bilder; hvad var det mig, att det fanns ett sollyst Thabor, med hvita gestalter uppå och röster, som ropade: här är oss godt att vara!? Jag visste, ja, jag *kände* att nära derbredvid låg lifvets Hvergelmer, ett mörkt djup der ormar och gift och köld och namnlösa qual förtärde lifvet. Der, der midt i farorna, i mörkret, i qvalen, der skulle jag se Gud, eller Han var icke till för mig. Jag skulle se befriaren, ej blott i mitt eget hjerta, men i hela mensklighetens historia, i naturen, om jag skulle få tro och — ro.

»Mina tårar rinna och en brinnande, tillbedjande tacksamhet fyller mitt hjerta, nu då jag kan säga: Jag har funnit Honom!

Filosofien lärde mig att förstå sambandet emellan lifvets riken, lärde mig att lyssna till den hviskning, som gått igenom alla tider, detta: »si jag säger eder en hemlighet», som i alla religioner har mer och mindre klart berättat för menniskan om hennes samband med ett högre väsen och med en bättre verld. Filosofien lärde mig förstå att christendomen *uttalat* hvad forntiden *hviskat* om, att den uppenbarat hvad forntiden anade: *en personlig Gud* (samt rätta begreppet om personlighet), människans sanna storhet, Guds kärlek och kraft, syndens och lidandets upphäfvande, samt lif efter döden. Men icke blott mensklighetens lidande, äfven naturens, djurens — — jag såg en ny himmel och en ny jord. O! i den stund då jag såg detta, såg jag äfven himlen öppen och kände de himmelskas lycksalighet. Hvad jag lidit, hvad jag njutit — står ej att beskrifva; berätta derom vill jag dock framdeles i en religiös bekännelse, som skall bli mitt testamente. Era ord, min gode B., ha nu lockat fram mina, och jag har antydt hvad jag framdeles vill förklara. Måtte mina krafter och mitt lif bära vittne om min tro! Jag vet, att ni då ej skall bli missnöjd med mig. Mycket har jag ännu att göra, att arbeta på, innan mitt öga blir klart och någorlunda stadigt. — — Ni, bästa B., önskar att jag med mina teckningar skall gå mera inom hemmet och familjens lif. Ni har mycket rätt, der är mitt rätta hem. Jag finner det och är på vägen — *hem*. Jag ger er så rätt deri, man behöfver ej fara till Lappland, för att se solen i midnattens timma. Hvad lifvet har ljufvast och mest sublimt kan lefvas i ett stilla, slutet hem.

»Ett litet ord nu om fröken Greta *), Hon har vissa drag af, men skall ej afbilda grefvinnan S. Denna senare står vida högre — etc.»

En karakteristik följer af grefvinnan. »Fru Stina», såsom vännen kallar henne, beskrifves såsom begåfvad med sinne och öga för hvad lifvet har djupast, likaväl som för vardagslifvets ytliga, oskyldiga lek. Vågen som dansar för vinden och glittrar i solskenet med tusende lekande ljus, men som i lugnets stund blir en klar och genomskinlig spegel

*) Se Nina af Fredrika Bremer.

med himlens stjernor i sitt sköt — »se der,» säger brefskrifverskan, »en sann bild af den, som jag är lycklig att kalla min vän.

»Enslighet, böcker, natursköna omgifningar, en vän — bättre, ljufvare lott kan ej verlden gifva!» fortfar hon. »*Enslighet!* hvad den är för en herrlig sak, hvad jag älskar den! I ensligheten blir man bättre — jag åtminstone blir bättre — och man sluter först rätt frid med människorna och verlden, då man står i ringa beröring med dem. Lifvets och människornas eviga genier komma mig nära i ensligheten; jag ser dem klart och älskar dem. De skymmas ej mer af tusen småsaker, som förekomma i det dagliga umgänget och hvilka lika små otäcka troll gyckla kring den eviga anden. Redan *ordet* är ett täckelse för *känslan*. Verlden är full af svårigheter, när man vill bemänga sig med den, och först i ensligheten, der man är utom frestelsen, är man äfven utom svårigheten. Jag har känt dessa svårigheter så plågsamt, att de skulle gjort mig olycklig, om jag ej i tid besinnat ordspråket: »bättre fly än illa fåkta» och — flytt.

»Här i ensligheten går upp för mig ett lifligt intresse och det heter *Norge!* Nyligen har jag gjort bekantskap med tre utmärkta skalders skrifter, som förtjena namnkunnighet, icke blott inom Norge. Skulle jag jemföra dem sins emellan, så ville jag säga, att *Foss*s skrifver ur en mild själ, *Welhaven* ur ett skarpt förstånd och *Wergeland* ur ett starkt hjerta, ur en glödande, men ej klar fantasi. (Hans stora dikt »*Skabelsen — Mennesket — Messias*» är bästa beviset härpå.) Den sist nämnde är dock onekligen den störste skalden. Jag vill som prof af hans sångmö anföra följande strofer, öfver hvilka ni är en bättre domare än jag:

»Land forgaaer — mon synker Verden?

Mend forgaae — mon Frihed vel?

Födt med förste Engel er den,

Döer ej för den sidste Sjæl.

Da tilbage

Maa du drage

I Guds egen Barm din Sjæl.

Ännu följande vår befann sig Fredrika Bremer i Norge och skrifver från Tomb (16 Mars 1837) en hjertlig lyckön-

skan till vännen att hafva öfvervunnit en långvarig och svår sjukdom. Från djupet af Norges skogar tillropar hon honom ett af hjertats grund uttaladt: »lycka till, att icke mera lida! lycka till att lefva för att njuta lifvet. Ty för er,» tillägger hon, »är lefva och njuta lifvet ett och samma. — — O! min gode B.» fortfar brefskrifverskan, »huru skall man lära människorna den sköna konsten att lefva, d. ä. att njuta lifvet. De elaka, de som lida af någon på sinnet tryckande sjukdom sätter jag här ej ifråga; icke heller de olyckligt gifta; men de många andra, som genomvandra lifvet utan svår sjukdom och utan Herzenhjelmiska synder, de många, harmlösa människorna, som gå tunga och sömniga eller oroliga och otrefliga omkring — kunna de ej läras att bli lyckliga? Öppet öga och öra, vakna sinnen för lifvets rikedom — mera fordras ej. Kan det meddelas? Jag ville veta det. Jag skulle tro, att det kan ske till en viss grad och under vissa omständigheter. Men trögheten! och hvardagsbestyren sedan! En ljus och harmonisk verldsåskådning fordras framför allt, och sedan att kunna se den afspiegla sig i alla riktningar och i allting, så som man ser solens ljus i hvar darrande dagdroppe — — och man skulle på jorden räkna timmar, ej dagar af ledsnad och sorg, och tillvarelsens skönhet skulle öfverväldiga människans själ med glädje, dess rikedom med känslan af att en evighet behöfves, för att hon skall kunna fatta och njuta allt, som här omger henne i det hvardagliga lifvet.

»Jag såg häromdagen humlorna med deras rika guld-gula last krypa in i små mullhögar på sandgången; de sökte sig ned till deras små honungsfyllda palats, belägna ofta en half aln under jordytan. Det gjorde mig nöje och jag såg deri en bild af människornas värld. Så döljer sig under jordiska höljen öfverallt en skatt, ljuf och närande — visste vi blott vägen så väl som humlorna! — — Jag kan icke säga er, huru se'n en tid denna lifvets rikedom likasom öfversvämmar mig; ja, jag måste ofta gråta att min själ är så fattig, min kraft så inskränkt, mina sinnen så matta, att jag så oändligt litet kan fasthålla af dessa lifvets gnistor, som springa ut från skapelsen i alla riktningar. — — Men det gör dock godt att förödmjuka sig inför Skaparen. — — — Jag skulle vilja berätta för er hur mycket vackert och godt det finnes här i Norge — i dess natur — dess qvinnor

— dess poesi och musik. Norge har många goda skalder. Religionen, naturen och de lyckliggörande förhållanden, som göra att »människan är människans glädje» besjunga de med kärlek och skönhet. Hat till svenskar har jag sett fylla tidningsbladen, men af individer har jag blott hört godt om vårt folk, vårt språk m. m., och sjelf har jag öfverallt mött blott godhet och välvilja. — — Man säger att Tegnér är dyster och sorgmodig — jag önskade han kunde höra hur sångerna i Frithiof tona i Norges skogar ända långt upp emot Norden, under yxans slag och trädens fall; jag ville han kunde se huru hans Nattvardsbarn lifva och helga unga själar. Och visst skulle då *den goda människan*, som nog utgör en god hälft af *den goda skalden*, glädja sig och ingifva den senare nya herrliga sånger. Ty finns väl någon större sällhet än den, att förädla och lyckliggöra människohjertan?! För sådan lott och sådan gåfva bör man tacka Gud.

»Min fru Stina gör mig 'särdelesigen' lycklig, och af hela mitt hjerta och hela min själ har jag fäst mig vid henne. Det är en kraftfull, ren och rikt begåfvad natur, ur hvilken känslor och tankar, infall, ordspråk, vrede, bannor, ömhet och godhet framvälla, likt flodkällorna ur klippan, af en oemotståndlig ingifvelse, öfver all beräkning, öfver all uppfostran; ty såsom bondhustru vore fru Stina till hufvuddragen af sin karakter densamma som nu. — Och detta väsen, detta friska källsprång ur en grund så fast och viss, har på mig en obeskrifligt välgörande och lifvande verkan. — Ja! människosorterna äro mångahanda! alla kunna dock vara goda och välgörande, om de äro helgade i det ena, eviga ljuset.»

Under inflytande af denna lyckliga sinnesstämning synes Fredrika Bremers, i esthetiskt afseende lyckligaste arbete »*Grannarne*», ha blifvit uttänkt och fullbordadt.

»Det är här i verlden, en helt egen och kinkig sak med grannar,» skrifver hon från Tomb den 4 Mars 1837. »Man må finna dem hyggliga eller ohyggliga, man må önska dem i sitt förmak — eller till blåkulla, ett är man dock tvungen till med dem, om man icke vill få namn för att vara en riktig björn — nemligen att taga emot dem, när de komma på besök; och hvem får vara i fred för grannar?»

»Ni torde i denna stund, min bästa B., suckande bevittna sanningen af mina ord, och jag kan blott bedja er om ett

undseligt emottagande af *mina* grannar, för hennes skull, som härmed sänder dem till er.»

Från denna tid är brevexlingen i aftagande och blott med långa mellantider finner man ett och annat meddelande af djupare betydelse. Vi anföra här ett, dateradt Stockholm den 4 November 1840.

»O! hvad det gör mig ondt att ni lider. — — Lidandet! plågan! se der verldens mörka förfärliga gåtor, under hvilka min själ så länge arbetat med outsägligt qval — qval, som förnya sig hvarje gång detta lifvets Medusahufvud blickar på mig ur en medvarelses tärda anlete. Kunde jag, genom att göra mig sjelf något ondt, låta detta arbete ljusna — jag skulle tacka Gud för denna vederqvickelse! Och likväl är mig icke gåtan så som förr nattlig och mörk; den stundande dagens ljus intränger bland skuggorna, och jag tror på en glad lösning och hör ren från fjerran fröjd- och lofsångerna från de goda, »*som komma utur stor bedröfvelse*».»

Sista dagen af året 1841 erhöll Baronen från sin väninna följande lilla poem:

Vulkanen.

Det är förbi, vulkanen har utbrunnit,
Och lavafloden strömmar icke mer,
Sin oros mål den fruktansvärde hunnit;
Han har fått ro, ty han har brunnit ner.

Vet du det rum, der fordom bergets eldstod
Förfärligt skön steg upp i nattens famn?
Ser du i dagens ljus en stilla molnstod
På nedbrändt bål? det är vulkanens hamn.

Vet du den väg, der heta lavaströmmen
Ur jättens hjerta sig på jorden göt?
Se detta eden, skönt som barndomsdrömmen!
Det blomstrat upp utur »förhärjarns» sköt.

Och gyllne skördar der, i solen glöda,
Och städer uppstå muntert sorlande.
Vulkanen hvilar, — som de stora döda:
Ur grafven än de lif åt verlden ge.

Baronen sände till tack några af sina täcka tillfällighetsrim och fick följande svar:

»Vulkanen kan då äfven i Norden och midt i gråkalla vintern framkalla en skön blomstring! — så tänkte jag, när jag fick era verser. Ännu mer än den poetiska blomstringen glädde mig kraften, som här lät den uppblomma, den odödliga elden, som segrar öfver lidande och natt och vinter i ett människobröst och låter skönhet uppväxa ur sjelfva qvalens jordmån. Sådant hör till den skönaste poesi lifvet kan uppvisa.

»Meningen med mitt lilla stycke var i öfrigt visst icke att hederligt begrafva det beskedliga och långtrådiga året 1841. Det är helt enkelt en offergnista åt mensklighetens sköna och förskräckande meteorer, som under namn af Alexandrar och Napoleoner först förhärja, sedan befrukta och välsigna jorden. Eger det lilla stycket någon poesi, så ligger den i denna tanke.»

Brefvet af den 31 Januari börjar med några tacksägelser för lånet af Oehlschlägers Helge. Derpå följa några uttryck af ledsnad öfver en uppgift i Svenska Biet, att ett der meddeladt satiriskt nyårspoem af Fahlerantz, hvari särskildt Almqvist och hans skrifter illa tilltygades, blifvit uppläst vid en nyårsfest hos Fredrika Bremer, då likväl, på den sistnämndas uttryckliga begäran, allt bittert i afseende på tidens riktning och företeelser, blifvit ur poemet uteslutet, innan det upplästes.

»Jag bad derom,» skrifver hon, »emedan ironien häri sårade min känsla, och emedan jag ej vill och ej kan se det blott negativa i tidens tendenser. — — Att fiendtligt uppträda emot en medmänniska, eller indirekte deltaga i ett sådant anfall, dertill är jag, i följd af grundsatser och lynne ur stånd. Almqvist är i detta afseende t. o. m. mera fridlyst för mig än någon annan, och det af tvenne skäl:

1:o emedan han mer än en gång fiendtligt uppträdt emot mig sjelf.

2:o emedan jag bland hans skrifter funnit mycket godt och skönt.

»Aldrig skall jag således offentligen säga något emot Almqvist, om jag än till hans alltför partiska vänner med värme yttrar mig öfver hvad jag hos honom med sorg och smärta ogillar. Hans ovänner veta, huru jag det oakadt

vet att skatta förf. till *Kapellet, Grimstahamns Nybygge, Arbetets ära, Menniskans stod*, m. fl. herrliga skapelser och att jag vid A:s bedömande ifrigt begär, att man bredvid hans orena skapelser må ställa dessa rena och ädla och väga rättvist. — — —

»Gråsparfvens sång återsändes tacksamt. Den bekräftar min tro att äfven gråsparfven var med i Paradiset (det förlorade) och får rum och qvist i det återvunna.»

En biljett af den 8 Dec. 1843 innehåller hjertliga och glada tacksägelser för ett amerikanskt bref, som baronen skickat sin korrespondent, för att låta henne se, huru man i det fjerran landet upptagit Fredrika Bremers Teckningar ur det svenska hvardagslifvet. Efter ett ytterligare meddelande i samma ämne skrifver hon den 6 Februari:

»Innan jag ännu fått tacka er för er epistel af den 1 Februari öfverraskar ni mig med en ny, som skänker mig stor glädje. Ty visst är det glädje, en stor och djup glädje, för hvilken jag innerligen tackar Gifvaren af allt godt, att från fjerran land höra Sveriges lif, sådant det återspeglas i dess litterära alster, vara ett föremål för intresse och gillande, och att få tänka: 'Jag har del deri'.

»Detta kan låta stolt för den, som ej ser de tacksamhetens glädjetårar, som härvid fylla mitt öga. — — När jag i min ungdom gret af brinnande längtan att »blifva någonting för Sverige», (ty Sverige var min första, liksom det väl blir min sista kärlek) då anade jag föga, att dessa den smärftfulla längtans tårar skulle en dag följas af den glada uppfyllelsens — ja, att väl de förra voro mödrar till de senare. »Att bli någonting för Sverige», derom bad jag med brinnande böner i mitt 13:de år. Nu är jag 40 och har väl blifvit *något*; men kan jag ej bli mer än jag hitintills varit, så är det sannerligen allt för litet för mitt samvetes tillfredsställande och för allt det goda jag rönt.»

Brefskrifverskan öfvergår mot slutet af brefvet till ett yttrande af B. om Fahlerantz.

»Mot ert omdöme om F:s skärpa,» skrifver hon, »känner jag behovet att reservera mig. Jag tror, att den kommer från *sinnen för det fullkomliga*, och tycker därför om den, äfven då jag sjelf är föremål därför. För öfrigt är F. en redlig fiende, likasom en redlig vän, och på hjertats djup ligger en verklig skatt af rikedom och godhet.»

Slutet af Baronens bref, hvilket synes hafva innehållit några skämtsamma utfall mot offentlighetens inbrytande på det enskilda lifvets område, hade väckt en ohejdad munterhet inom familjen.

»Så stor vän jag är af offentligheten,» skrifver Fredrika Bremer, »så ber jag dock himlen bevara oss från att den kommer så långt. Men ni har rätt,» fortfar hon, »innerligheten af lifvet är bruten för det närvarande — bruten af det offentliga lifvet, som från alla håll strömmar in på det enskilda. Men detta skall nog veta att återtaga sin rätt och uppresas hemmets heliga penater på djupare och fastare grund än hittills.»

Den 11 Februari återsändes Helge med dessa ord:

»Det vackra stycket af Göthe, och edra egna vackra ord i det sista brevet,» säger brefskrifverskan, »låta mig tänka om igen en af mina, i skrift ofta uttalade favorit-tankar, den att verkan af ett lif, en handling icke ligger i bullret som den gör, i ryktet som den får. Man kan qualitativt ha verkat lika mycket för sitt fosterland, för menskligheten, om ock ingen ryktets vind för ut ljudet derom öfver jordens yta, ja, om det namn man bär ej kännes och ihågkommes af mer än några få vänner. Den, som tänkt ädelt och handlat godt har inbildat i lifvet något odödligt och helgande, har praktiskt verkat för fosterland och mensklighet.

»Men hvarför skall jag orda härom, då re'n för 2000 år sedan människoslägtets genius, Jesus Christus, uttalade den herrliga trosfulla sanningen: hvad I hafven gjort en af dessa minsta mina bröder, det hafven I gjort mig!

»Dessa gudomliga ord, som kastat ett så stort ljus öfver människoslägtets inre samband och det enskildas förhållande till det hela, det allmänna, tillintetgöra med ens all skenbar ojemnhet och orättvisa i fördelningen af lyckans lotter på jorden. Öde och tillfällighet ha icke någon absolut makt; den sanna, den goda viljan är det väsendtliga och verkar det väsendtliga på jorden, om ock den får sin lön, sin krona, först i himmelen! — — Det lyckliga snillet är i sjelfva verket blott samlare. Såsom diamanten i sig samlar ljusets strålar och återkastar dem i tusen skiftningar, så samlar snillet, skalden, uppenbarelserna af stort och skönt i människolifvet; dessa äro de som inspirera honom. Den ädla gerningen är fader till den ädla sången. — — —»

En antydning följer om en i Baronens bref yttrad önskan att väninnan måtte äfven i muntligt samspråk kalla honom vid namn, såsom hon ofta gjort i bref. Hon lofvar att gå in på hans begäran, om han å sin sida ville gifva henne tvenne löften: nemligen att *aldrig tala illa om Geijer* och att *alltid tala väl om qvinnokönet*, d. v. s. med den aktning man är skyldig hälften af människoslägtet, som icke får bedömas efter några svaga och fåfängliga individer. »Jag är ömtålig på mitt köns vägnar,» tillägger hon, »och den som ej skänker det en *sann* aktning, kan aldrig vara min vän. Förlåt — och förstå! — —»

Den 3 Mars 1843 synes de båda vännerna ha utbytt några små gåfvor med anledning af enderas födelsedag. Fredrika Bremer tackar för »Vinterträdgården», troligen någon ny dikt af den gamle poeten, och tillägger:

»Genom dess grenar och blad får man en glad utsigt in i ålderdomen, sådan den borde vara, sådan den blott sällan är. Vore den ofta sådan, så skulle den upphöra att vara en skräckbild på jorden och i stället framstå under en skön gestalt. Och har man för sin afton vunnit ett fredadt hem, en trofast vän, böcker fullt upp och sinnets frid, samt dertill förmågan att tåligt bära lifvets bördor under varmt erkännande af dess goda gåfvor — då kan man i sanning glädja sig åt att ha lifvet till vän. Och huru mycket oftare skulle ej detta goda förhållande inträffa, om man gjorde sjelf första steget och räckte lifvet vänskapligt handen. Det är dermed som det i Böttigers kuplett heter om folket:

»Och går man det till mötes, så kommer det emot, och man har så vunnit mer än halfva vägen.»

Sällan förekommer något bref, som ej innehåller uttryck af deltagande och beundran för den åldrige vännens glädliga mod och förtröstan i lidandet. Så skrifver Fredrika Bremer en gång till svar på ett litet poem, som blifvit henne skickadt af den då 80:årige skalden:

»Jag vet att hvad detta lilla stycke innehåller »är ord och inga visor» som ordspråket säger. Konsten att lida är ännu ett ämne, som jag gerna ville se af er sångmö behandladt. Ni kunde tala derom både såsom *konstnär* och *kännare*, och lära andra stackars qvidande klåpare i konsten, huru man bör och kan bära sig åt för att bli mästare.»

En annan gång skrifver hon: »De friska gingo ut att

söka vårblommor, men funno inga; de kommo hem, och sel då räcker dem den sjuke från sin plågebädd en den skönaste blomma, (återigen ett poem) friskt vuxen upp ur hans egen själs vårvarma jord! Det är vår historia i dag.»

Brefvet af den 23 November 1843 (det sista af någon betydelse i samlingen) är ett uttryck af väninnans hjertliga bedröfvelse öfver att ovetande hafva sårat sin ridderlige vän, då hon i sitt senaste verk (»Dagboken») anfört en anekdot om en onämnd furstlig person, vittnande om hans älskvärda och ädla karakter. Brinkman, som berättat henne anekdoten, hvilken han hade i första hand från fursten sjelf, synes ha betraktat dess offentliggörande, såsom ett sviket förtroende, och yttrat sitt missnöje deröfver. Fredrika Bremer börjar sitt bref med ett öppet erkännande af, att hon gjort orätt och en ödmjuk bön, att vännen ville förlåta hennes obetänksamhet. Ett hårdare namn kan hon dock icke gifva sitt fel; hon skulle, det visste han, hellre hugga af sig handen än att för sin litterära framgångs befrämjande göra något menckligt orätt, m. m.

»Visste ni», tillägger hon, »hur ledsen jag varit och är öfver denna sak — huru ert bref vållat mig, hvad ännu ingen offentlig, om än aldrig så skarp kritik kunnat vålla mig — en sömlös, orolig natt, visste ni rätt hur *oskyldig* jag känner mig på samma gång som *skyldig*, så — skulle ni nog ej vägra mig er tillgift.»

En förklaring följer, egnad att, om Baronnen så önskade, framläggas för den höge person, hvars ord hon utan tillåtelse anfört och att sålunda fritaga hans korrespondent för all skuld. »På mig allena», säger hon, »bör falla skulden af ett missbrukadt förtroende.»

Men äfven hennes andel i saken, menar hon, tål en belysning, som torde kunna förklara, om ock ej fullkomligt urskulda den.

— — »Jag har», säger hon, »med skrifvarinnan i Dagboken den likhet, att jag gerna fiskar upp »*perlor i lifsströmmen*». Jag har en särskild bok, som under denna titel förvarar allt hvad godt och glädjande lifvet skänker mig i erfarenhet af människorna och deras gerningar. Berättelserna, som der intagas, äro anförda utan alla namn, ty blott det rent menckliga är här det intressanta. — — Många af dessa större och mindre berättelser skola aldrig se ljuset; mångå

ga skola och böra tillhöra offentligheten. Unde skref »Dagboken» föll den lilla berättelsen, jag eter er upp-tecknat, likasom under min penna. Jag tog den ur *min perlsamling* och glömde alldeles i detta ögonblick, att den icke *fullt* var min och att, ehuru inga namn voro utsatta, *personer* dock kunde med skäl reklamera den och bli missnöjda med dess framdragande ur det enskilda i det offentliga lifvet. Sjelfva perlans äkta skönhet gjorde, att jag ej kom att tänka på möjligheten af ett sådant missnöje. Jag hoppas, min bästa B., att ni tror och förstår! Så obegriplig en sådan glömska och ovarsamhet än må synas, så har den dock sin bättre grund i min totala brist på afsigt eller beräkning att begagna något menligt förtroende till prunk eller egen nytta. Vore jag öfvad i den konsten, eller hade sinnet riktadt härfpå, skulle jag väl burit mig litet mera varsamt, mera diplomatiskt åt. Nu var jag icke varskodd mot mig sjelf; jag öste med hjertat ur lifvets ström, för att glädja andra med hvad som gladt mig.

»Jag nämnde nyss, att en del af de berättelser ur det verkliga lifvet, som jag samlar och upp-tecknar, skola och böra gifvas åt offentligheten. Ja, min bästa B., jag stödjer mig härvid på det bekanta uttrycket: »Gifver kejsarenom hvad kejsarenom tillhör och Gudi hvad Gudi tillhör», och jag tillägger: »*folket hvad folket tillhör*». *Folket* i dess vidsträcktaste och bästa mening är *menskligheten*. Men *menskligheten* tillhör allt hvad den frambringat, och jag har gjort till min käraste uppgift att på min smala väg plocka hvar ädel blomma, som den gudomlige anden i *menskligheten* frambragt och offra den på dess altare, eller, med andra ord, att inför det allmänna medvetandet uppenbara det lif, den skönhet, som uppspirar inom det enskilda lifvet och som är på en gång detta allmännas frukt och bär inom sig utsädet till nya och större skördar. Ett par små korn, som kastas i jorden, frambara ju stora och många ax. Tryckpressen är mig helig såsom den stora såningsmaskinen, icke allenast i menniskans utan i vår Herres hand, och ju mer man använder den till spridandet af det goda, ju mer verkar man väl enligt Hans afsigt. *För egen del vet jag ingen gömma af mitt lif, som jag ej ville blotta, äfven mig sjelf till skada och skam, och lägga i trycksvärtan, om jag derigenom*

kunde låta något ljus, någon glädje, någon djup livets sanning utgå i världen och bli mera allmän der.

»Men när jag så kan behandla mig sjelf, och tjena det allmänna äfven med det mörkaste i mitt enskilda lif, så torde det synas förlåtligt, om jag icke alltid är så noga, då det gäller att uppenbara *det ljusa* och *sköna* hos andra, för att dermed glädja och förädla världen, helst då jag undviker alla namn för att icke såra en ren finkänslighet.

»Jag älskar djupt mitt slägte! detta ord skulle vara ett fåfängligt, om det icke vore *så sannt*, om jag icke vore vigd vid denna kärlek genom det kraftigaste dop menniskan kan genomgå, så i smärta som glädje; mitt lif och allt hvad jag eger skall helgas till dess tjenst.»

Må detta löfte stå såsom slutordet i brefsamlingen. Ett skönare skulle vi förgäfvets söka. Och frågar någon, huru det löftet infriades, må han då söka svaret i den sång, som vi här meddela såsom det sista af våra minnesblad från Fredrika Bremers dödsår, den herrliga sången till

Fredrika Bremers minne af Z. Topelius.

Plats för idéerna! Plats för de höga,
Friborna tankar, som i världens natt
Likt gnistor tändas för vårt skumma öga
Och alstra, lyfta, värma, lysa gladt!
De äro frön, af tidens stormar drifna,
De fatta rot, de spränga klippans barm,
De smälta isarna, och dagen randas varm
För de förtryckta, sorgsna, glömda, öfvergifna.

Hur länge bar ej qvinnan utan klagan
Sin ärfda lott, att, skonlöst kysst ihjäl,
För mannens blick, som elfvorna i sagan,
Ha tusende behag, — men ingen själ!
Än smickrad, firad, än förtrampad, bruten,
Än vettlös, sysslolös i glitter gömd,
Än släpande sitt ok, till tacklös möda dömd,
Var hon från handlingen, från tanken utesluten.

Då kom idéen, — då föll en klarnad strimma
Af kristendomens ljus på qvinnans stig.

Stå upp! — ljöd ordet. — Slagen är din timma,
 Och halfva menskligheten tillhör dig! —
 Stum, tyngd af kedjor, tyngd af diademer,
 Förnam den fångna denna starka röst:
 En själ bär äfven du, o qvinna, i ditt bröst!
 — Och ordet tog gestalt och vardt *Fredrika Bremer*.

Hvem var hon? Verlden vet. Den frusna tåren
 Af vinterskyn begråter henne nu.
 Hon var en ringa qvinna. Adalboren
 I verldens mening var hon icke ju,
 Ej ung, ej skön, ej rik med guld på äne.
 Dock fanns i nord en qvinna ej som hon;
 Dock stego furstarne med aktning från sin tron,
 Att trycka hennes hand, och folken hörde henne.

När mången qväll hon sågs i tysthet smyga
 Att läka sår, dem alla andra glömt,
 Hvem visste då, att sig i denna blyga,
 Förvissnade gestalt en ande gömt,
 Som mäktig att millioners hjertan vinna,
 Tryggt kunnat sluta verlden i sin famn,
 Om hon ej aktat mer, än glansen af sitt namn,
 Sin storhet framför allt, att endast vara qvinna!

Det innersta, det högsta uti lifvet,
 Frid, sanning, kärlek, Gud och mensklighet,
 Var ursprungsordet, som blef henne gifvet,
 Och hennes ryktes enkla hemlighet.
 Men hvar hon gick, i hennes väg förmäten
 Stod fördomen i jättehög gestalt;
 Hvert hon i verlden såg, var mannen ensam allt,
 Och qvinnan, lifvets doft och hjerta, var förgåten.

Då drog hon ut, — drog fjerran öfver hafven
 Att leta uti mensklighetens barm
 Hvar nyckeln, den fördolda, låg begrafven
 Till qvinnans öde. — Och idéen fick arm,
 Idéen fick lif, gick ut att fanan bära
 För qvinnans rätt. Och den har fattat rot;

Snart, snart finns ej en makt, som står den mer emot, —
Der var Fredrika Bremers kallelse och ära!

Nu har hon ro. Den vida oceanen
Begravver uti vester hennes spår,
I öster trampar liknöjd karavanen
De fjät i sanden, der hon gick i går.
Men inga verldshafs töcken, ingen bölja
Och ingen hvirfvelvind af öknens sand
Skall sopa hennes spår från jordens dunkla rand
Och hennes andes verk från dem, som henne följa.

XXXIX. OM ANATOMIENS OCH FYSIOLOGIENS STUDIUM *).

Uti Tidskrift för Hemmet hafva tid efter annan förekommit uppsatser, förordande än den ena, än den andra vetenskapen såsom undervisningsämne för flickor. Vi vilja äfven i samma syfte höja vår röst såsom förespråkare för tvenne vetenskapsgrenar, hvilkas vigt ännu ej blifvit framhållen, nemligen Anatomien och Fysiologien.

Vi vilja börja med att förklara betydelsen af dessa vetenskapers namn. *Anatomi* uti ordets vidsträcktaste mening är vetenskapen om de lefvande varelsernas organisation eller byggnad. Men då denna vetenskaps föremål, eller organismerna, under sin lefnad endast framställa sin yta såsom tillgänglig för undersökningar, men derjemte framvisa en serie af de underbaraste företeelser, hvilkas grund är dold för ögat, har tanken förlagt orsakerna till dessa fenomen i organismernas inre och följaktligen sökt dit intränga, för att utforska det för ögat dolda. Men dessa undersökningar hafva naturligtvis ej kunnat ega rum under lifvet. Den döda kroppen har derföre blifvit anatomiens studieföremål; den har han sönderdelat, dess byggnad har han utforskat, dess delars förhållande till hvarandra har han utletat, och lärt af den döde, hvad den lefvande var. Men det är ej den döda kroppens kännedom, som är hennes mål. För att begagna en berömd anatomis uttryck, »förstör hon med händerna en fulländad byggnad, för att återuppföra den i tanken». Och

*) Insändt.

då det är en af menniskoandens högsta uppgifter att lära känna tingens inre väsen, »ej hvad de synas, men hvad de betyda», är det klart att anatomien söker att lösa ett af det menskliga vetandets högsta problem. Anatomien blir således en af de mest lockande, samt tillika en af de grundligaste af alla naturvetenskaper. I vidsträcktaste mening skulle anatomi innefatta vetenskapen om alla organiska varelsers byggnad, men dess trängre och vanligaste betydelse är inskränkt till läran om människokroppens organisation. Om vi så uppfatta denna vetenskap, måste vi i och med detsamma sätta henne främst bland alla naturvetenskaper, ty hennes föremål är ju det högsta af alla naturens alster. Vi hafva redan nämnt att anatomiens uppgift är att lära känna organismens olika delar. Men människan kan ej tillfredsställas af tingens blotta åskådande, utan ledes nödvändigt till att fråga ett hvarföre? och ifrigt söka ett svar på denna fråga. Anatomien nöjer sig ej med att känna hvarje kroppsdelens form och utseende, utan söker utforska dess plan och bestämmelse, och träder sålunda i det innerligaste sammanhang med *Fysiologien* eller vetenskapen om organismens funktioner. Utan föreningen dermed vore anatomien ett sjäslöst handverk, som ej kunde göra rimliga anspråk på namn af vetenskap. Studium af den ena af dessa vetenskaper bör alltid vara förenadt med studium af den andra, ty deras banor mötas och korsas hvarandra öfver allt. Vid uppfattningen af deras inbördes sammanhang kunna vi finna en ledning, om vi t. ex. söka föreställa oss, huru man lämpligast borde studera en maskin. Bör jag ej då först undersöka den under dess hvila och dervid lära känna dess olika delar samt deras sammansättning? Sedermera betraktar jag den under dess arbete, samt inhemtar derigenom huru den utförer detsamma. Sådant bör äfven studiet af den organiska maskinen vara. Här skulle visserligen någon kunna invända, att jempörelsen ej är berättigad och liknelsen olämplig. Vi vilja visserligen ej påstå, att vi lyckats åstadkomma en vederläggning af ordspråket, »alla liknelser halta», men vi hafva sökt åskådliggöra vårt ämne genom den bästa bild det dagliga lifvet kan lemna oss. Man kunde invända att den innersta drifkraften för hela organismen, eller lifvet, aldrig skall blifva tillgänglig för naturforskarens öga; något sådant hafva vi ej heller velat påstå; men värmets och elek-

tricitetens natur är ju ej heller så fullt utredd, och likväl begagna vi dagligen dessa krafter till våra ändamål, och kunna nog beräkna deras verkningar. Men alla vetenskaper, filosofien undantagen, måste ju stanna vid en viss gräns, vid antagandet af ett faktum, som de ej sjelfva mäktat förklara. Detta förhållande bör väl ej afskräcka någon från att med ifver och kraft egna sig åt någon af dessa vetenskaper. Inom deras områden finnas ännu så många och stora ouppodlade landsträckor, att hvarje odlare der är välkommen.

Men skola nu dessa vetenskaper, hvilkas talan vi här föra, ej våga göra anspråk på intresse hos andra än läkare? Det synes oss, som borde ingen bildad vara okunnig deri. Den gamla uppmaningen »känn dig sjelf» eger äfven här sin tillämplighet. Visserligen kan det ej förunnas hvar och en, att tränga till dessa vetenskapers djup, men hvarje tänkande människa skall dock finna en stor tillfredsställelse i insigten af sitt eget fysiska väsen. Och hvad borde väl mer intressera människan än en kunskap, som så nära angår hennes egen person? Huru ofta skulle man dessutom ej i det dagliga lifvet finna en obestridlig nytta af dessa vetenskapers studium? En kännedom af anatomen skulle vid många olyckshändelser vara af stort gagn. Mången sårad har fått förblöda, omgifven af välmenande och menniskoälskande personer, emedan ingen förstått att vidtaga de åtgärder, som kunnat uppehålla hans lif, till dess en läkare hunnit anlända. Och huru väl behöfde ej lärare, uppfostrare, föräldrar känna något mer om människans fysiska natur, än nu är fallet? Huru ofta se vi ej, genom den ytterliga okunnigheten häri, de bedröfligaste följder uppstå, som förgifta hela lifvet för de olyckliga offren? Det har visserligen länge gällt som en regel, »att det är lättare att förekomma än att bota», men man synes i denna regels ställe hafva satt en annan, som lyder: »det är beqvämare att låta läkaren bota hvad han kan, än att sjelf besvära sig med något sådant som att förekomma». Tänk blott! det kunde ju hända, och händer dagligen, att läkaren, med smärta såväl för sig sjelf som för en olycklig patient och dess anhöriga, nödgas förklara: »det är för sent, om jag blott fått veta detta något förut!» De beklagansvärda följderna af dessa grundsatser, eller kanske rättare brist på grundsatser, — ty vi tro ej att människorna upp-

såtligen vilja vara så dåraktiga, som de i dessa afseenden stundom synas — kunna öfverallt studeras på våra sjukhus, vid våra brunnar och badorter, vid gymnastiska och ortopediska instituter, samt af dem, som ega tillfälle och insigter dertill, äfven vid obduktionsbordet. Det outsägliga elände, som är en följd af denna likgiltighet, kan fylla menniskovännens hjerta med den dystrasté sorg. Men vi vilja ej längre försänka oss i betraktande af denna dystra tafla.

Fråga vi nu hvarföre man ej sökt afhjelpa denna brist, och hvarföre ej män och qvinnor täflat om att vinna den insigt, som är så nödvändig för dem sjelfva och dem, som de skola vårda och uppfostra, svaras derpå endast, hufvudsakligen med afseende på qvinnorna, att »det ej går an» att unga flickor studera anatomi och fysiologi *). Om vi begära en förklaring öfver denna sats och ett försvar deraf, stödt på förnuftiga grunder, blir man oss alltid svaret skyldig. Och vi våga att deremot anföra såväl den romerske skaldens ord: »att för en menniska bör intet menskligt vara fremmande», som äfven en högre auktoritets: »hvad Gud hafver rent gjort, det skall du icke kalla menligt». Menniskokroppen är det högsta af Guds skapade verk, själens boning och verktyg, ämnad att vara, såsom aposteln säger, »den Helige Andes tempel»; och aldrig kan det vara något för den sedliga känslan sårande att lära känna dess natur.

Vi vilja sluta denna lilla uppsats genom att nämna de arbeten, der de ofvan förordade kunskaperna kunna inhämtas. I främsta rummet sätta vi Bocks Helsolära, den större och fullständigare upplagan, samt Zoologiens Grunder af T. Thorell, första bandet, innehållande anatomi och fysiologi. Båda dessa verk äro strängt vetenskapliga, ehuru i en lättfattlig form; det förra lemna dock flera praktiska reglor. Bland öfriga böcker i detta ämne vilja vi äfven nämna: Det Fysiska Lifvet af Eschricht, samt Hvardagslifvets Fysiologi af Lewes. Det förra af dessa arbeten är vissérligen ganska godt, men det är ej så fullständigt som de förstnämnde; det senare är författadt af en icke-vetenskapsman och innehåller åtskilliga obevista uppgifter, samt saknar dessutom en ordentlig framställning af anatomen. M. S.

*) Studiet af dessa vetenskaper är dock numera infördt i åtskilliga undervisningsanstalter för den qvinliga ungdomen. *Red. ann.*

LX. OM QVINNANS MENSKLIGHET OCH DEN SÅ KALLADE HUMANISTISKA BILDNINGEN *).

Det lär väl icke i våra dagar bära sig att komma fram med ett så omenskligt påstående som det, att qvinnan icke är menniska så väl som mannen. Medeltiden, kyrkofäderna, *Johannes Damascenus*, *Chrysostomus*, samt *Antonius*, för dem må qvinnan ha varit en »horreur», en »pest», en »djefvulens gadd», en »vidrig mask», »icke ett menskligt väsende, icke ens ett vilddjur, men djefvulen i egen person», hennes röst »en ormens hväsning» o. s. v., och kyrkan må ännu i dag till en viss grad med »den helige Augustinus» påstå, att »qvinnan icke kan lära, icke vittna, icke döma, ännu mindre råda och styra.»

Men det der må nu vara medeltidschristendom aldrig så mycket. Nu för tiden är icke blott qvinnans mensklighet i allmänhet, utan äfven hennes jemnbördighet med mannen såsom menniska erkänd, blir det åtminstone med hvarje dag alltmer.

Och likväl . . . ligger der icke i vårt allmänna skolväsende något som angifver, att medeltiden i detta fall, som i så många andra, ännu icke är öfvervunnen?

Vi syfta på det gamla lärda, ännu i dag gällande skol-systemets uppfattning af det menskliga, i dess förklaring och tillämpning af de s. k. »humanistiska» studierna.

Ty hvad är »humanistiska studier»? — Är det sådana studier, sådana kunskapsämnen, hvilkas öfning afse menniskan i allmänhet, det menskliga hos oss alla, män som kvinnor? — Man skulle väl vilja antaga något sådant. »Kunskapen är medlet; menniskan själf, den i tanke och handling sjelfständiga menniskan är ändamålet» . . . säga »humanisterna» ju sjelfva.

Ser man emellertid närmare efter, så finner man, att dessa humanister tillägga de klassiska språkens studium den egentliga humaniserande, (förmenskligande, till mensklighet uppfostrande) kraften.

*) Insäudt.

Men i kvinnans kunskapsöfningar, i hennes själskrafter uppfostan, anses icke dessa språkstudier böra ingå.

Frågas då: hafva icke humanisterna i och med det samma förklarad kvinnan icke vara menniska i samma grad och i samma mening som mannen?

Det torde blifva dem svårt, att besvara denna fråga nekande.

Men det är icke blott i fråga om de klassiska studiernas vikt för den mensklige utvecklingen, som man hittills visat sig sätta kvinnan lägre än mannen på det mensklige skala, — allt i öfverensstämmelse med Orientens och medeltidens uppfattning af kvinnans väsende. Det gäller äfven med afseende på flera andra kunskapsämnen. *Matematiken*, både den rena och tillämpade, *naturläran*, fysik, kemi, astronomi, *naturalhistorien*, zoologi, botanik, mineralogi, *tankeläran* eller *filosofien*, logik, psykologi, metafysik, o. s. v. det är först i senare tider, som man trott sig böra medgifva kvinnan, att i någon mån få deltaga i dessa studier.

Intagne af den föreställningen, att språken, jemte religionen, hvarmed länge menades uteslutande dogmatiska utanlexor, äro de kunskapsämnen, som bäst befordra den mensklige utvecklingen, hafva humanisterna gjort de fransyska språköfningarne till det förnämsta medlet för kvinnans högre bildning. Likasom man ansett att ynglingen skall bli bättre man, om också icke bättre menniska, genom den klassiska litteraturens mer eller mindre mekaniska, etymologiska och syntaktiska läsning, så synes man ha föreställt sig att kvinnan skulle bli, om icke bättre menniska, dock bättre kvinna, genom att lära litet fransyska glosor. Men i det man sålunda ansett kvinnans själs- och tankeuppfostan böra ske på ett helt annat sätt än mannens, har man, enligt vårt förmenande, indirekt förklarad kvinnan icke vara menniska i samma mening och i samma grad som mannen.

Och icke nog härmed. Man har till och med ansett kvinnan öfverträda sina gränser, åtminstone sådana dessa af humanisterna utstakats, om hon någongång egnat sig åt hvad som för mannen kallats och ännu kallas humanistiska studier. En kvinna, som studerat klassiska språk, har i och med det samma ansetts »oqvinlig». Pojkar med så kallad klassisk bildning ha ansett sig ega en viss rätt, att dra på mun åt värnadsvärda kvinnor, som af sannt menskligt intresse kom-

mit att läsa en och annan »klassisk» författare, om också blott i öfversättning.

»Der de klassiska studierna upphöra, der vidtager barbariet», har man sagt med afseende på folkens bildning i allmänhet. Tillämpad på området för mannens och kvinnans bildning, betyder satsen: der kvinnans sfer börjar, der börjar ock barbariet. Man har väl icke uttalat satsen, men den ligger underförstådd i humanisternas lära om mensklighet och mensklig uppfostran.

Och kvinnan är dock släktets moder och uppfostrarinna!

Men då gossen vid åtta eller nio års ålder lärts att declinera mensa, har man i och med detsamma infört honom i den »högre» humanistiska verld, dit kvinnan ansetts icke böra följa honom.

Hvilken har nu orätt: kvinnan som börjat tänka: »*jag är människa och intet menskligt är för mig fremmande*», eller humanisterna som säga: det är mannen ensamt, som bör få den humanistiska uppfostran, hvilken företrädesvis i och genom de klassiska språkens öfning meddelas och vinnes? — Hvem har orätt: de som säga, att den första allmänna menskliga uppfostran bör vara lika för alla, för kvinnan som för mannen, eller de, som påstå, att kvinnan står åtskilliga grader under mannen i mensklighet, i det de utestänga henne från den humanistiska uppfostran, som samhället består den manliga ungdomen?

Eller måne icke det orätta här vid lag beror derpå att humanisternas begrepp om mensklig uppfostran är ett föråldradt »omenskligt» medeltidsbegrepp?

Ju menskligare verlden och den allmänna bildningen blifvit, desto mera hafva ock de klassiska språken blifvit ett lärdt fackstudium, hvilket väl såsom sådant bör efter fritt val göras tillgängligt för lärjungar af båda könen, men som upphört att anses för den menskliga uppfostrans grund och kärna.

Med få ord: antingen är kvinnan människa i fullt samma grad som mannen eller icke. Men är hon det, då hvilar ock humanisternas närvarande skolsystem på en falsk grund.

Tiden stundar, då ett elementarskolesystem skall börja ordnas äfven hos oss för kvinnan. Det torde icke vara för mycket fordradt, att man dessförinnan borde hafva utredt för sig dessa begge frågor, dels huruvida de klassiska språk-

kens lärande fortfarande bör anses såsom företrädesvis humanistiskt eller mänskligt uppfostrande, dels ock huruvida och i hvad mån kvinnans intelligens bör i hennes elementarundervisning behandlas lika med den manliga ungdomens.

I hvarje fall torde man få hoppas uppå, att det nya systemet för kvinnans elementarundervisning blir *mänskligare*, än det gamla skolsystemet för den manliga ungdomens undervisning med dess mångläseri omsider blifvit det.

O. E.

XLI. NÅGOT FRÅN VÅRA GRANNAR.

VIII.

Om Norges kvinnor

och det arbete, som pågår för deras höjande i socialt och intellektuellt hänseende.

(Kvindens Stilling i Norge, af Kirkesanger J. Olafsen, Norsk Folkeblad 1866.

Nissens Skole for voxue unge Piger, Morgenbladet 128—132.)

Det har varit en älsklingstanke hos oss, att kunna inleda ett ömsesidigt närmande mellan nordens kvinnor genom Tidskrift för Hemmet, och den sistförflutna tiden har bringat oss mer än en glad förhoppning i detta hänseende. Från Finland, der vår tidskrift sedan många år har en välvillig och intresserad läsarekrets, hafva värderika bidrag ingått och flere utlofvats; från Danmark har ett offentligt erkännande af den mest glädjande och uppmuntrande art kommit oss till del (se Nord. Tidsk. sid. 507), hvilket ledt till enskilda meddelanden, som lofva godt för en framtida samverkan. Med Norge åter ha vi genom våra vänner inom Foreningen for Fremme af Kvindeligt Haandverksdrift inledt ett vänligt utbyte af tjenester, hvarigenom den nyupprättade Läsesalongen i Stockholm erhållit ett värderikt urval af den norska litteraturen och särskildt af sådana dess alster, som trognast återspegla det nationella utvecklingsarbetet.

Vi hafva sålunda, jemte andra medlemmar af Läsesalongen, blifvit satta i tillfälle, att genom spridda uppsatser i tidningar och tidskrifter följa äfven den rörelse, som pågår till hö-

jande af den norska qvinnans uppfostran och verksamhet. Här har således början till ett verkligt närmande skett och, begagnande oss häraf, ville vi i dag söka framlägga några spridda drag af de norska qvinnornas karakter och skaplynne, samt gifva en antydning om arten af det brytnings-skede, hvori den qvinliga bildningen i Norge, såsom i de flesta andra länder, inträdt.

Att ett sådant försök dock i många fall måste blifva ofullständigt, säger sig sjelft, så mycket mera, som de författare, hvilkas ledning vi följa, upptagit frågan hufvudsakligen i reformerande syfte, och sålunda fäst sig företrädesvis vid bristerna i de förhållanden de skildra. Ville den norska qvinnan rätta och fullända teckningen, vore det oss en glädje. Ville hon ge oss *sig sjelf* i stället för *sin bild* — ville hon öppna för oss sitt hjertas rika, men slutna verld och sin tankes tysta djup — ville hon införa oss på de olika områdena för hennes yttre verksamhet — ville hon slutligen räcka oss handen till ett systerligt förbund, med Tidskrift för Hemmet såsom medelpunkt och förena sig med oss i arbetet för dess mål: *samfundets förädling genom hemmet och qvinnan* — då skulle vi stå vid uppfyllelsen af en bland våra käraste förhoppningar.

Emellertid måste vi återvända till den utlofvade bilden, hvilken vi, för att göra den så pass fullständig som möjligt, tagit från tvenne sidor, i det vi först, med ledning af en uppsats i Norsk Folkeblad, sökt teckna qvinnan af folket och derefter, vägledt af en författare i Morgenbladet, uppsökt de finare dragen hos den bildade klassens unga döttrar och följt deras andeliga utveckling i spåren, så vidt som den i hufvudstadens förnämsta qvinliga läroanstalt kan anses ega ett uttryck. Att för öfrigt många drag — och bland dessa kanske just de djupaste och betydelsefullaste — äro gemensamma för båda klasserna, är lätt att se. Likaså finner man af de egendomliga förhållanden, som inverkat på den norska qvinnans ställning till samhällsutvecklingen, och andra tidens omgestaltande rörelser, många, som äro gemensamma för hela nordens — andra slutligen, som återfinnas öfver allt der striden begynt mellan tidsandans kanske stundom alltför ohejdade framfart och den gamla vanans och fördomens ööfvervinnerliga tröghet.

Förf:n af uppsatsen om »*Kvindens Stilling i Norge*», *Kirkesanger Olafsen*, antyder i sina inledningsord, just ett af

dessa förhållanden, och ställer sig derigenom från början på den fasta grunden af ett allmängiltigt räsonnement, hvilket, det må nu ha skett medvetet eller omedvetet, ger hans uppsats ett djupare och mera omfattande intresse, än om han utgått från en mera ensidig, för norska förhållanden allena gällande, synpunkt.

»*Det vil neppe kunne nægtes af nogen Mand,*» säger han, »*der med Opmærksomhed følger med i vort Folks Udvikling, at der fortiden holder paa at danne sig en alt mere og mere gæbende Kløft mellem den mandlige og kvindelige Del af vort Folk, en Kløft, der, om den ikke itide heles, kan have de allerfarligste Følger, baade med Hensyn paa vort økonomiske som paa vort andelige Livs Vækst og Trivsel.*»

Vi hade icke behöft gå längre än till oss sjelfva och de närmaste grannländerna, för att finna bevis på allmängiltigheten af denna klagan. Men nu ville händelsen, att vi, kort innan den norska uppsatsen kom oss tillhanda, funnit samma tanke uttalad af den berömda fransmannen Jules Simon, under de sista lysande debatterna i deputerade kamaren rörande folkskolefrågan.

»*Le plus grand malheur de notre temps,*» sade den franske talaren, »*c'est l'abime qui se creuse entre l'homme et la femme.*»

Således der, i den prunkande verldsstaden, midt i en lysande församling af de yppersta statsmän och vältalare, samma klagan, som här uppe mellan Norges ödsliga fjellar!

Att det är män, som först gifvit ord åt denna klagan, och dertill män, med så vidt skiljda lefnadsförhållanden, som den ryktbare franske författaren, omgifven af alla pariserverldens skärande motsatser och den okände Kirkesangeren i en norsk »Landsby», tillbringande sitt lif i den egendomliga enformighet, som tillhör landtlifvet i Norden — allt detta ger saken en ytterligare betydelse. Ämnet är lockande, men det förtjenar sitt eget kapitel och vi måste åtnöja oss med dessa allmänna antydningar, för att derefter följa vår Kirkesanger i uppsökandet af de egendomliga orsaker, som i Norge framkallat det missförhållande han påpekat.

För ej så länge sedan var det ännu den herrskande åsigtan, så väl i Norge som hos oss, att det kunde vara likgiltigt hvad bygdens småfickor lärde i skolan, då de i alla fall ej för sin blifvande verksamhet behöfde några skolkunskaper. Med pojkarne var det helt annat. De kunde ju en

gång bli »*Formænd*», »*Valgmænd*» eller till och med »*Represen-
tanter*», och då vore det alltid nyttigt att ha en smula ve-
tande att hålla sig till. Dessa föråldrade åsigter kunna dock
numera till större delen sägas vara bortsköljda af tidens
ström. Men det finns andra, djupt liggande orsaker, som
öfvat ett mäktigt inflytande på folkbildningen; det norska
samfundslifvet bär i sitt sköte en sällsynt rikedom af upp-
fostrande elementer, de komma dock mannen ensamt till
godo och hafva sålunda alstrat ett afstånd mellan honom och
qvinnan, som följer dem genom alla skiften af deras lif.

Såsom den förnämsta af dessa uppfostringskrafter an-
ses kommunalförfattningen, hvilken i sjelfva verket varit norr-
männens yppersta skola och väckt till lif den åtrå efter kun-
skap och allmännyttig verksamhet, som utmärker det nuva-
rande släktet. Dertill komma de högre folkskolorna, yrkes-
skolor, lärareseminarier, tekniska skolor, mekaniska verkstä-
der m. m. — allt läroanstalter, hvilka uteslutande kommit
den manliga befolkningen till del, utan att något motsva-
rande blifvit gjordt för den qvinliga. Nutidens män hafva
rönt en kraftigare, mera väckande och stärkande andelig
»*Paavirkning*», än qvinnan och deraf vunnit ett försprång
framför henne i duglighet och vetande, som alstrat det öf-
verklagade missförhållandet.

»*Det gaar aldrig nogen Slæde godt paa en Mei,*» anmär-
ker vår *Kirkesanger*, »*og hele Folket, Mænd og Kvinder till-
sammen, er her den store Slæde, hvarpaa Livets tunge Læs
skal drages.*»

Men det är icke genom en »*falsk Finhed i Dannelse*», som
missförhållandet skall utjemnas, utan genom en djupare och
mera vidsträckt uppfattning af qvinnans husmoderliga uppgift.

»*At under en erfaren, dygtig og from Husmoders Veiled-
ning og Raad give vore begavede og flinke Bondegjenter saame-
get sundt Blik paa Livet, saameget Begreb om en Husmoders
skjønne og velsignelsesrige Kald, saa pas Begreb om Livslykke
og Menneskeværd at de ikke kaster sig bort i Vanære, forspilder
sit Livs Maal og bidrager til at fylde Listerne paa de uegte
Födler, hvoraf vort Land har så sørgeligt mange*» — se der
hvad som i första rummet fordras, för att lyfta den norska
almogens qvinnor till jembredd med dess män och låta
dem verka med full kraft för sin uppgift.

Eller huru skall det väl kunna gå framåt med gårdar-

nes bruk, med boskapens vård och med hela hushållningens förnuftiga ordnande, »naar Konen, af Mangel paa et sundt Blik vil i øst naar Manden vil i vest? Och sträfva de också efter bästa förstånd hvar på sitt håll, så är det dock ej någon rätt välsignelse med arbetet, ty enigheten fattas. Och det är enigheten som gör stark under lifvets alla förhållanden och främst der medlen äro små och hindren stora.

»En mærkelig Tidens Fremtoning er det ogsaa,» säger förf:n, »at der begynder at gaa ligesom et dybt Drag igjennem Folket, at det Kvindelige Stel ikke er som det bør være, at Kvinden med Hensyn til Dygtiggjørelsen for sit Kald har været og er et Stedbarn, og at intet Gjøremaal, det være med Aanden eller Haanden, det være sig paa Marken eller inde i Huset rigtig vil trives, saa længe vi ikke faar Kvinden med at aande Velsignelse paa vor Gjerning.» — Derefter följer en skildring af allt det men bonden lider af, att icke ega i sin hustru en hjälp sådan hon borde vara, så i materielt som i andligt hänseende. De sista tio åren ha i Norge varit så goda, att folket kunde lefva så bekymmerfritt och godt, att det vore menniskovännen en lust och glädje att se derpå. Men flertalet gör det likväl ej och förnämsta grunden dertill är »at den Kvindelige Deel af Familien ikke forstaar at benytte den Velsignelse som Herren har givet.»

Redan visa sig dock tecken till ett bättre, och har blott folket en gång fått rätt sigte på saken, så skall det nog också med kraft och ihärdighet arbeta på afhjelpandet af denna brist i samfundet. Man har redan kommit så långt, att man liksom känner på sig att det är någonting ondt i samhällskroppen, utan att man fått rätt klart för sig i hvilken lem det onda sitter, eller hvar botemedlet skall sökas. Ett bevis derpå finner man redan i den allt mera gängse seden bland bygdens folk, att skicka sina döttrar till staden i sylära eller såsom det heter, »for at lære et bedre Steb», hvilken utväg dock i allmänhet kan anses förenad med långt större vådor än fördelar.

Ett ännu kraftigare bevis på att folket sjelft börjar inse bristerna i qvinfolkets uppfostran och söker att afhjelpa dem har man i det anmärkningsvärda faktum, att fyra af landets *Amtsformanskaber* (söndre och nordre Bergenhuus, Stavanger och Romsdals) redan gjort saken till föremål för undersökning och penningeanslag, och såsom ett godt tidens tecken nämnes att skoldirektörerna för Bergens och Trond-

hjemms stift framstått såsom reformens vänner och målsmän. I staden Bergen har till och med bildat sig en komité till sakens befrämjande. Dess första åtgärd har varit att kringsända till en mängd personer (eget nog endast män!) en serie af frågor att besvara, rörande qvinnans uppfostran och ställning i de vestliga och nordanfjellska trakterna. Dessutom har den äfven utsatt ett pris om 300 spd (1200 svenskt) för den skrift, hvori lemnas den klaraste framställning af qvinnans nuvarande uppfostran och samhällsställning, samt ifall dessa befinnas otillfredsställande, anvisar bästa sättet att bota »*denne farlige Samfundsbrøst*». Saken befinner sig sålunda i goda händer. Redan det att dessa frågor blifva kända och väckta på tusen olika ställen i landet, för att bland klokt och klartänt folk ge anledning till hvarjehanda betraktelser är i sig sjelf ett stort steg framåt. Och skulle också detta blifva enda följderna af den Bergenska komitéens verksamhet, hade den säkerligen ej arbetat förgäfvess.

Ehuru förf:n med ledsnad erkänner att hans skildring af qvinnans ställning och betydelse i samfundet ej varit på långt när uttömmande, antager han dock att alla läsare förena sig med honom i den åsigt, att frågans betydelse knappast kan uppskattas nog högt. Och likväl har han dittills blott talat om qvinnan från den husliga, och så att säga ekonomiska sidan. Han vill nu tillägga några ord om hennes ännu högre betydelse såsom hemmets prestinna, såsom moder och uppfostrarinna.

Han är långt ifrån att vilja förneka att det inom den qvinliga verlden i hans land finnes många fromma mödrar i alla stånd och lefnadsvilkor; men han måste å andra sidan — *Sagen taget i det Hele og Store* — till sin innerliga bekräftelse erkänna, att moderskallet i allmänhet ej är så uppfattadt som det bör — att man blott alltför ofta saknar den fromma modrens inflytande på det uppväxande släktet. Hvad är orsaken, frågar han sig, att vi så ofta, menskligt att tala, spåra så ringa frukt af döpelsenådens gåfva i vår barnaverld, att vi så ofta finna barnen fremmande för bönen, för den Fader, som skapat dem, och för den Frälsare, som lidit och dött för dem? Hvad är orsaken, om ej den, att modren sjelf är en fremling i nådens och kärlekens rike?

Det är väl dock icke så farligt, menar mången; — om nu icke far och mor nedlägga i hjertat den goda säden, och de ha mången gång annat att göra, så gör skolan det, och

skolor ha vi nu godt om i alla vinklar och vrår af landet. Förf:n vill dock ej antaga denna tröst. Ännu, menar han, är icke den lärare född, som förstår så som en moder att föra barnen till Jesum: tio ord af hennes mun verka mer än hundra af den bäste lärares. Och huru sällsynt är icke en god religionslärare i skolan!

Orsaken till att skolan bär så liten frukt för lifvet, att ungdomen så ofta ej allenast glömmen de smulor den lärt under 7 å 8 års skolgång, utan ock lider skeppsbrott på sin tro och sitt lifsumgänge med sin Frälsare, ligger icke blott i det skendöda, hjertlösa sätt, det hårklyfveri och den snusföruftighet, som oftast utmärker skolans »religionsundervisning», utan ännu mera deruti att det fattas mödrar i hemmen. Så länge denna brist ännu gör sig gällande i ett land, så länge kommer uppfostringsarbetet i skolan att göra föga mera gagn än om man bure vatten i ett säll.

Icke stort bättre är det med nationalandan, hvilken, likasom allt som skall ega lif och alstringskraft uti sig, måste väckas och näras af modersmjölken. Så länge ett folk saknar detta element i skola och hem — så länge skola ock landets döttrar och söner flocktals vända hem, folk och fosterjord ryggen och draga öfver hafvet till Amerika. »Detta,» fortfar förf:n, »är och blir straffet för det trolösa sätt, hvar på skola och hem i våra tider fostra de barn, som skulle ärfva vårt hem och hedra vårt minne.»

Detta kan synas vara ett hårdt ord af den norske författaren, men det har sin djupa, ojäfaktiga sanning för oss svenskar, så väl som för norrmännen. Först när vi få mödrar med en rätt frisk och lefvande gudsfruktan, och med fullt vaken fosterlandskänsla, först då skall en rätt välsignelse komma vårt uppfostringsarbete till del, på den ena likasom på den andra sidan Kölen.

Efter denna blick in på det innersta området af sitt ämne öfvergår förf:n till en karakteristik af qvinnan och hennes lefnadsförhållanden i olika delar af Norge, och särskildt i trakterna på ömse sidor om den fjellrygg, hvilken synes klyfva, icke blott landet, men äfven folklynet i två hvarandra ganska olika delar.

»*Den östlandske Kvinden*» är i allmänhet ordningsfull och renlighetsälskande, samt härdig och ihärdig i arbetet. Den nyare tidens lättare fortskaffningsmedel ha dock i ej ringa grad

skämt bort henne, så att hon nu mångenstädes med förakt för gammal sed antager stadsfolkets vanor och skick. Om det nu bör anses vara en vinst för städernas fina damer, att franska moder och franska nöjen införas i deras krets och upptaga deras tid, hvilket väl må vara tillåtet att betvifla, så måste dock en hvar medgifva, att sådant icke duger för folk, som skall lefva af sitt arbete, äfven om man icke vill taga i beräkning den anstrykning af löjlighet, som sträfvan att tillegna sig skenet af en bildning, hvars kärna är en fremmande, alltid gifver, och som nedsätter den simpla hederliga arbetsmenniskan i den allmänna aktningen. Det vill sannerligen något mera till, för att vara en fin dam, än blott de fina kläderna, hvilka på den tarfliga bondeqvinnan taga sig ut som påfogelns fjädrar på kråkan. Men låt bondens hustru och döttrar uppträda i sin vackra hemgjorda dräkt af mer eller mindre dyrbart material, allt efter som tillgång är, och de skola gå i bredd med både köpmansfruar, biskopinnor och hofdamer, utan att bli föremål för hvarken spe eller förvåning, af den enkla orsaken att *de synas vara hvad de äro*. Det är harmoni mellan deras lefnadsställning, bildning, skick och dräkt, och det är harmonien, som betingar den verkliga skönheten.

Då gårdsbrukarne i vissa trakter östanfjells dels skicka sina döttrar till stadens flickpensioner, dels hålla fina stadsdamer till deras lärarinnor i hemmet, för att undervisa dem i musik, broderi och fremmande språk, då, mepar vår Kirkesanger, *»maa man sige at disse ei alene handle dumt, men de handle uforsvarligt, lige overfor baade sine egne Børn og det Samfund de skulle tilhøre.»*

Det första man under sådana omständigheter har att göra är *»at aabne Folkets Syn for hvad der er sand og hvad der er falsk Dannelse. Først naar dette er skeet, først naar Kvinden er bragt tilbage til det hjemlige norske folkelige Fodfæste, først da kan der være Tale om at meddele hende det Syn paa Livet og den Dygtighed til at øve en Husmoders og Moders välsignelsesrige Kald i den Stilling der venter hende, hendes Kaar være trænge eller rummelige.»*

Lyckligtvis, tillägger förf:n, är det ännu blott i spridda trakter af »östlandet», som den falska bildningen fått inträda och faran är måhända ej så stor, som den synes på afstånd.

I de vestan- och nordanfjellska trakterna — de närmast

Trondhjemsfjorden undantagna — saknar qvinnan den medfödda kärlek till ordning och renlighet, den händighet och det skönhetsinne, som utmärka det östafjellska qvinfolket. »Men til gjengjeld eier hun det friskere og fyldigere religiöse Sind, der er Grundlaget for al sand Dannelse.»

Huru skall man nu gripa sig an, för att gifva den rätta riktningen åt allmogeqvinnans bildning? Se der en fråga, som det vore angelägnare och kanske äfven svårare att besvara, än många af dem som bry våra lärdas hjernor. Också råder ännu en stor osäkerhet och villrådighet i detta ämne. Vår Kirkesanger förordar såsom den lättaste och minst kostsamma utvägen, samma åtgärd som nyligen af ett svenskt landsting blifvit föreslagen; den nemligen att sätta gårdsbrukarnes döttrar i lära »hos fromme og flinke Husmödre». Vål mena somliga att det finns alltför få sådana att tillgå, och det är ty värr alltför sannt; men besynnerligt nog inträffar det ofta, att när man bara väl börjar söka med rätt allvar, så finner man ock, både mer och bättre än man väntat. Endast i rikare och mer befolkade trakter anser förf:n särskildt upprättade yrkesskolor vara att tillråda, och nämner en sådan »paa Abildsø», hvarom vi gerna skulle vilja veta något mera.

Den värdefulla uppsatsen slutar med den visserligen öfverflödiga förklaringen, att den blifvit skriven i bästa mening och utan afsigt att såra någon, »det være sig i By eller paa Land», hvarför förf:n hoppas, att den må kunna påräkna sina läsares öfverseende och yttrar den blygsamma önskan, att kraftigare och skickligare pennor snart måtte taga den viktiga frågan om hand. I slutorden hänvisar förf:n till det sätt, på hvilket frågan om qvinnans uppfostran och samhällsställning blifvit behandlad i Sverige genom Tidskrift för Hemmet, samt tillägger några ord om hvad deraf kunde vara att lära äfven för grannfolken, hvilka ord gifvit oss det glada hoppet, att en gång få räkna den norske författaren såsom vår bundsförvandt vid genomförandet af den älsklingstanke, vi i början af denna uppsats uttalat.

(Forts. följer.)

XLII. MIDSOMMARBREF *).

Stockholm den 17 Juni 1867.

Min dyra Esselde!

Enligt vår öfverenskommelse skyndar jag att göra dig reda för våra botaniska utflygter med professor Andersson **). Skulle ett eller annat medfölja, som icke alldeles hörer till saken — aflägsnar jag mig stundom från raka vägen för att fånga en fjärl, titta in i en stuga eller smeka ett barn, så är jag viss att du förlåter. *Vanan* är halfva naturen och vore jag bestämdt ålagd, att endast hålla mig till ämnet, toge jag visst aldrig pennan i hand. Du vet dessutom att det är med konsekvensen och mig, som med »ackuratessen och propretén» i värdshusjungfruns inbjudning: »*den kommer aldrig i fråga*».

Vår första exkursion var lysande. Minst 30 gossar och 50 unga män deltog deri. Professorn var förekommande som vanligt emot oss damer. Fem af Lärkursens bästa botanister voro med, och, ehuru jag brukar vara modig, klappade dock mitt hjerta af ängslan för hvad de unga männen skulle tänka om oss, hvilken min de skulle hålla och huru de skulle behandla oss, som så oförtänt trängde in i deras led. Några minuter voro dock tillräckliga för att borttaga all oro och sätta oss in i våra förhållanden. Så fort tåget satt sig i gång, öppnade ynglingaskaran sina slutna led och lemnade oss väg till läraren — här kunskapens källa. Vi och han gingo sålunda i spetsen af tåget; vägen förde förbi Framnäs och Sirishof till Rosendalsskogen, der vi snart funno, att Floras små barn ej glömt sin tid. Blott träden voro en må-

*) Dessa bref äro ursprungligen skrifna endast för en väns ögon, utan tanke på att de någonsin skulle komma inför allmänhetens dom, och det är först efter mycken tvekan och på vår försäkran att läsaren gerna, för innehållets lif och friskhet, öfverser med möjliga brister i formen, som författarinnan tillåtit deras meddelande. Hon anhåller äfven genom oss, att, om möjligen något misstag i vetenskapligt hänseende insmugit sig i hennes flygtiga redogörelse, det måtte skrivas uteslutande på hennes och icke på lärarens räkning.

**) Professor A. föranstaltade under våren och sommaren 1867 botaniska utflygter, hufvudsakligen för farmaceuter, men hvari äfven elementarskolornas ungdom samt några fruntimmer deltog.

nad efter, hvilket för oss var en stor vinst, enär vi nu fingo lära att skilja emellan alla slag af pil, sälj och barblommande träd. Hvar och en tog hvad nytt han såg och då en gren hängde för högt upp att kunna nås af oss, var strax en ung man tillhands att hjälpa oss. Voro vi ovissa om något och ej kunde nå professorn, frågade vi någon kamrat och fingo alltid besked. Skulle vi uppför ett berg eller ned för en brant, räcktes oss alltid en stark hand, hvilken vi tacksamt emottogo; å vår sida hjälpte vi villigt de yngre gossarne att taga upp plantor med rötterna eller sade vi dem namnen på växterna. Mången rar växt och dyrbar upplysning erhöillo vi sålunda. De unga männen erbjödo oss sitt biträde, icke med hvad man kallar *courtoisie*, utan med aktningsfull uppmärksamhet. Deras uppförande stadfästade mig ytterligare i en erfarenhet, som jag gjort hundrade gånger förut. Öfverallt hvarest en qvinna finnes, som allvarligt vill lära; der finnas tio män färdiga att underlätta hennes sträfvanden; också är jag hjertligen glad öfver att hafva varit med om dessa exkursioner, varit med om att sammanföra unga qvinnor och män till det gemensamma goda målet: *inhemtandet af kunskap*.

Sedan vi ströfvat omkring tvenne timmar, slogo vi oss ned huller om buller i en skogsbacke, och den tafra, som nu erbjöd sig, var värd en målares pensel. Alla dessa unga blomstrande anleten voro vända emot läraren, hvarje öga var fullt af lif, hvarje öra lyssnade till det hänförande föredraget. Huru många gånger förr har jag icke lyssnat med förtjusning till dessa framställningar, olika alla andra, ständigt nya, ständigt vexlande, ständigt ungdomsfriska, som om de kommo ur naturens eget hjerta! Blomma efter blomma framtogs och examinerades, dess nuvarande och forna historia föredrogs, dess betydelse för verdens kultur påpekades, allt med denna strömmande, lifliga vältalighet, som är A. så egen. De yngre höllo sig till historien och funno nöje i den; de äldre fattade den vetenskapliga framställningen. Flickorna voro endast öra; de, som aldrig hört något dylikt förr, voro nästan öfverväldigade häraf och, hvad som glädde mig, var, att de förstodo och uppfattade A. nästan lika väl som jag sjelf. En timme ungefär varade föredraget; derpå företogs en timmes vandring, hvarefter vi återvände hem. För intet pris vilja vi försumma de kommande mötena.

Stockholm den 22 Juni 1867.

Hvad kan vara herrligare och mera förtjusande än en vårdag ute i den fria naturen? Ty vår ha vi nu — det synes på träden; eller ha vi verkligen sommar?.. jungfruligt skön är då vår unga sommar! Huru ljuft doftar ej granskogen, huru mjuk är ej den fina gräsmattan, hur uppfriskande den blå, svala vattenspegeln, huru melodiskt fogelqvittret! Huru högt stämmas ej i sådana stunder människans sinne, hennes tanke blir bön, hennes mot himlen vända blick... tillbedjan!

Klockan 10 i dag skulle vi alla samlas vid Norrtull. Vi fruntimmer hade tyvärr, till följe af sjukdom, blifvit förminskade till antalet, men i dess ställe mångdubblade vi vår verksamhet. Hvar läraren stod, eller satt eller gick, voro vi framom, bakom eller bredvid honom och hans blick ljusnade, när han såg vår ifver. Men aldrig har jag heller varit med om sådant kilande ifrån ett ställe till ett annat; vi storsprungo, satte öfver gärdesgårdar som kapplöpningshästar eller kröpo under dem som mårdar, togo 2 à 3 alnars språnghopp öfver djupa vattenfyllda diken, klefvo upp för branter, vände upp och ned på rishögar, vadade i gyttja, eller stannade för en sekund, en sekund blott i... men jag får ej fördjupa mig i detaljer. Det enda, som undgick våra klättringsförsök, var träden, men det blir väl deras tur nästa gång. Då en eller annan sökte att taga upp växter med spaden, ropade läraren: »begagna era tio», och det gjorde jag ock, så att det eländiga, usla skinet sprack öfver allt och mina händer sågo ut, som om de varit slagna med nässlor; en skam att de klena mjölkfingrarne ej skola tåla mera än så! Jag skulle kanske ej varit så utomordentligt ifrig, om ej lusten att hjälpa småpysarne i vårt följe tvungit mig att doppa ned fingrarne öfver allt för att komma åt växternas rötter. Några af de minsta kalla mig redan vid namn. Ibland kommer en liten 9:åring, tar af sig mössan och frågar: »hvad är det här för en blomma?» Jag svarar, om jag kan, men märker A. på en höjd — ett, tu, tre och med två språng är jag der. Vet jag icke sjelf namnet på en blomma, frågar jag en genomhederlig, treffig småländning eller skåning, som kan bra och som svarar vänligt. Vi skulle icke behöft taga några blommor alls, ty så fort vi *se* på en växt, räckes oss den — men jag vill visa, att vi här äro *lärjungar*, som de

andra, ej *damer*. Sedan vi nu ilat, kilat, hoppat och flängt i tre timmar, utan längre uppehåll än tio minuter, då vi alla läskade oss med det friska Hagavattnet, under en brännande sol, satte vi oss äntligen ned och tömde våra portörers innehåll i knäet. Det lifligaste blomsterutbyte egde rum. Den, som hade många exemplar af en växt, delade med sig åt den som inga hade och examineringen började. Den räckte en timme eller mer och vid tretiden voro vi alla hemma igen.

Vår lärare var i dag riktigt i sitt esse, liflig, ja nästan häftig i sin ifver — ett rytande lejon lik — och så som det gick undan för honom, ville han äfven att det skulle gå undan för alla! Just i detta lynne står han för mig som ett oupphinneligt ideal, stark i viljan, stor i kraft, oberäknelig som blixtrålen, allestädes närvarande som dagsljuset. Jag märker nu huru litet, ofantligt litet jag sjelf vet och förmår, och huru mycket jag *borde* veta, för att leda lärjungar som han! Men jag kan dock hänvisa mina lärjungar till bättre ledare, de som finnas inom dem sjelfva och i naturen. Allt måste här bero på den egna iakttagelsen — och de ha *tiden* för sig; men hvad lär man sedan ungdomen är förbi? Det är likväl godt att A. blir erinrad om att hans gamla lärjungar ej glömt honom, och att nya skulle vilja gifva allt för att få honom till ledare!

På eftermiddagen har jag varit i löfmarknaden, denna så kära påminnelse om barndomen. En äkta Stockholmare för hvarje år sina barn i löfmarknaden och talrika ekipager voro i år, som alltid, ute att låta barnen se och skåda. Hvad det är för en välsignelse på barn i denna stad! Och på vackra mödrar sedan! Jag såg en ung, skön qvinna med sin förstfödde, en liten 3 års gosse, i marknaden; hon såg så stolt ut som blott en lycklig moder kan göra, och han ville visa sin lilla »ma» allt — och helst köpa allt...

Nära den nya bron hade en påhittig italienare på ett stenblock utbredt sina varor till beskådande. Få köpte likväl af honom, och, då någon gjorde det, upplystes hans mörka anlete af en blix från de nattsvarta ögonen. — Gigor spelade — bollar flögo i luften — pipor gnällde — barnvagnar slingrade sig in i alla krinoliner. Hör — der ropar en liten två års flicka från sin sköterskas arm: pro! pro! Vi vända oss om; framför ett stånd står en ståtlig gunghäst och lillan

vill ned och *måste* ned; hon närmar sig rädd, men nyfiken. O, ljufva vetgirighet, skall du segra? Jo — hon närmar sig — hon räcker ut sin lilla hand — hon klappar gunghästen sakta — men förskräckt öfver sin egen djerfhet, slår hon ihop de små händerna och kastar sig baklänges i sin sköterskas famn! Upp, upp, lillan vill upp!...

Se, der instufva sig fyra hvitklädda ungdomar i en stor vagn; pappa sjelf är med. Lilla Baby i sin snöhvita bärklädning har sett nog, hon har somnat; pappa tar henne *sjelf*, mycket varsamt, som vore hon af glas, och skjuter in henne i mammas knä, längst in i vagnshörnet. Hvad gör han se'n? min-sann fick icke Baby en kyss! och ändock är pappa militär med tre stjerner i epåletten! Men ingen såg det — inte jag en gång! klatsch! och så bär det af.

I ett hörn stå en mångelska och hennes dotter. Flickan helsar på oss och niger och niger och helsar. Det är en lärjunge från thorsdagsskolan, renstärkt och fager. »Mamma,» säger hon, ryckande modren i kjolen, »det der är våran mansell.» Och i blinken få vi en glad blick af gumman och förse oss med blommor och kransar af hennes rika förråd; blommorna för lilla mor och kransen för... en väns sista boning. Lastad med fyra gröna kransar tog jag ensam vägen till den stilla gudsåkern. Derinne bredde kastanjerna ut sina yfviga kronor och de rena, hvita blomster-spirorna sträckte sig upp mot den högblå sommarhimmeln; här och der sysslade några qvinnor vid de dödas hviloläger, smyckande dem med friska blommor. På vännens kulle blommor vintergrönan rikt och fullt — törnrosbusken slår ut sina blad — icke en vindflägt röres. Sakta närmar jag mig grinden och nedlägger min doftande börda. Midsommar äfven för dig, ljufva barn! evig midsommar har du redan gått till mötes i fridsboningarne der uppe! En bön för mig, för dig, för alla kära lefvande här och i ett annat lif — och dagen är slut. Tornklockan slår nio slag; det sista dallrar ännu i mitt öra, då jag går till hvila, och dagens vexlande bilder, naturens lugn och skönhet, menniskolifvets brokiga hvimmel — allt sammansmälter i en ljuf och herrlig harmoni! — —

Stockholm den 30 Juni.

— — Minnet af den sista exkursionens ansträngningar voro mig i så friskt minne, att jag kom till mötesplatsen en

halftimme tidigare för att få hvila. Vi voro i dag fyra flickor, och som vädret var temligen ruskigt, hade vi medtagit paraplyer, samt klädt oss så, att vi kunde uthärda en dusch. Klockan 10 skedde aftåget från Kungsholmstullen. Professorerna hade underrättat oss, »att vi i dag skulle gå långt»; jag kände mig tacksam för vinken. Vi satte af till lilla Essingen och jag ler ännu när jag tänker på huru vi foro fram. Förut hade vi alltid hållit oss på slättmark, men i dag skulle vi taga bergväxter, isynnerhet sådana, som växte i de otillgängligaste skrefvor, och nu började ett klättrande, i mina ögon fullt ut lika farligt som det i Alperna. Regn hade fallit i ymnighet dagen förut, så att bergshällarne voro hala; vi kunde ej komma uppåt, utan att krypa på händer och fötter, och dessutom måste vi släpa med portör, paraply och spade! Ofta kunde vi ej en gång komma fram så, utan jägarekedja måste bildas och den ena hålla i den andra för att ej ramla ned. Ibland åter skulle vi krypa genom en tät småskog; ty på »hasselbuskarnes rötter växte vissa parasiter». Jag skrattar nu, men det kan jag heligt försäkra, att på sådana vägar och i sådana skrefvor skulle jag med nykter besinning (d. v. s. utan professor A.) aldrig sätta min fot. Men hvem ville bli efter! Gossarne voro viga som kattor, men djerfheten hos oss var också gränslös! Det gafs ingen tid till eftertanke, utan så fort ordern var gifven, måste den verkställas. Väl uppkomna på höjden hade vi en förtjusande utsigt öfver Stockholm och den omkring liggande trakten. Sjön, afsmalnad till ett sund, flöt som ett blått band under våra fötter. En minut eller mer stod jag deruppe, tilldess hela skaran rusat förbi och jag var allena med naturen; i den nästa ilade jag af utföre, hvilket visst icke heller var lätt; klädningen fastnade, kängsnodden slets af och kängan stannade i en grop; — lyckligtvis var jag ensam och skadan var snart afhjelpat.

Men nu hade A. fått en ny idé. Hittills hade vi blott pröfvat vår lycka till lands; nu bar det af till sjös. En ångbåt anropades, hvilken (mot betalning, förmodar jag) förde hela sällskapet tvärs öfver sjön. Tre småpysar vägrade dock att medfölja under påståande »att se'n hitta vi ej hem». De larfvade af och vi gingo om bord. Färden var munter och väl komna i land anträffade vi på ön många rara växter. Efter vanan slog vi oss sedan ned, tömde våra portörers

innehåll och började examineringen; men o, ve! efter en quart hade vi hållregn och A. bröt tvärt af, sägande: (icke, viskola söka skydd, nej bevars!) »vi måste söka färjan och komma öfver till andra stranden». Sagdt och gjordt. Färjan var snart funnen. Det var en plattnosing, liten och alldeles ny, men utan färjkarl, hvarför man måste färja sig sjelf med linor. Bryggan, der vi befunno oss, stod under vatten och det öste ned! Ett par af smågossarne började hurra, en annan satte till lipen, tills A:s röst hördes: »smörj pojken, om han ej tiger!» och allt blef tyst. Vi kunde blott färdas öfver 15 i sender så att öfverfarten togs i flera omgångar. Faran var i det hela taget ingen för den, som kunde simma, men stormilen förde oss krokvägar till stranden. Rädd, som jag alltid är på sjön, kunde jag dock ej undgå att se blott det löjliga i vår belägenhet; klädningarna uppsatta i festoner och från midten af hvarje feston en sjö i miniatyr; hattbanden slokande, minerna sväfvande mellan tår och löje; om jag vågat för lärarens bistra utseende, hade jag klingat ut.

Snart klarnade det dock upp, och en stund derefter föreslog A. att vi skulle slå oss ned i gräset (som var blött) och återtaga den afbrutna examineringen. »Ja, bevars,» sade jag och kastade mig modigt ned; de andra skämdes för att vara vekligare och gjorde så med. A. satt med ryggen lutad mot en hög sten (en runsten tror jag!) och kring stenens topp hade ett dussin gossar slagit sig ned. Somliga lågo, andra stodo på knä, tvenne småpysar åto smörgås bakom stenen, ännu andra (de som hade några blommor kvar) tömde ånyo portörernas innehåll; men nu befanns att de fleste gossarne tappat blommorna på den långa vägen och under oron på sjön; nu hördes några skarpa anmärkningar af läraren och hotelser att ej få vara med o. s. v., men lugnet återställdes snart genom broderlig och systerlig hjälp. Efter en timme afskedades vi som vanligt och fingo då draga våra färde.

Följande lilla samtal vid middagsbordet efter hemkomsten skall kanske roa dig.

Jag hade omtalat huru hyggliga ynglingarne varit emot oss och huru de bland annat utdelat till damerna nästan alla exemplaren af den rara Fritillarian (kungsängsliljan), som de funnit vid sjökanten. — »Manspersoner äro verkligen icke så otrefliga,» tillade jag med en skålmsk blick på min

bror, »och när de äro artiga mot damerna få de ett verkligt värde i mina ögon.»

»Åh, verkligen!» utropade han och tog en full sked af soppan.

»Och du!» skrattade min syster, »som alltid varit så likgiltig för hvad gamla tant kallade »det sämre könet!»

»Det är sant,» medgaf jag, »men jag har dock alltid beundrat några individer deribland.»

»Och nu,» inföll min bror med en klipsk min, »nu börjar du tycka om dem i klump.»

»Det är verkligen fara värdt,» svarade jag och tillade suckande: »måtte blott individerna ej bli lidande derpå!»

Den 6 Juli.

Lördagen den 6:te och intet bref från dig! Och jag, som väntade så stränga ordres i afseende på stilen! Då emellertid inga ordres ankommit, låtsar jag som om du öfversåge med mina snedsprång och fortsätter i samma anda!

En vecka har jag varit på landet och — skall jag bekänna det?... trifves väl, oaktadt slask och regn och köld! Saken är nemligen den, att när det är vackert njuter jag af naturens skönhet på ett så intensivt sätt, att återspeglingen deraf ännu finnes qvar i mitt sinne, då himlen mulnar och det börjar regna. Dessutom hvad kan vara mera melodiskt än regnets fall? Har du ej märkt att, fastän det ofta går i moll, det äfven kan gå i dur? Och hvad finnes älskligare än det *skrattande* regnet, när solen skiner på samma gång de täta dropparne falla? Det påminner mig om ett visst mycket uttrycksfullt kvinnoanletes sken under glädjetårar.

I dag ha vi gjort en ny botanisk lustvandring och denna var på det hela taget olik den sista. Voro vi då nära att dricka brorskål med aborrarne, ha vi i dag blifvit kusiner med grodorna. Allt får man lära sig här i verlden och dessutom aldrig visa sig rädd eller frukta för något. Professor A. utvecklar hos mig ett element, som jag alls icke visste mig ega: *det heroiska*. Jag var rädd förut, rädd om mina kläder och skodon, rädd om min helse, rädd för att klättra i berg, rädd för sjön, för småkryp, för kärr och moras — och nu skrattar jag, när skodonen bli fulla med vatten, och

klädningen dryper af regn, skrattar vid klättring, vadning, skutt och språng — men till saken!

Klockan 9 gingo vi flickor till slussplanen, satte oss i en omnibus och åkte ända till A. F:s kyrka. Under hela tiden föll ett fint regn i moll. Då vi stannade, hade dock regnet upphört och vi fortsatte till Roslagstull, der omkring 50 unga män redan väntade. Vi satte oss på den forna tullbommen för att hvila. A. kom på slaget med hastiga steg och hans ansigte klarnade upp betydligt, då han såg att äfven vi fruntimmer vågade oss ut. »Det var bra att ni kommo med, det klarnar nog upp.» — »Helt säkert,» svarade jag. Och så bar det af Drottning Christinas väg, öfver Uggleviken och Skuggan till Ropsten. Vi gingo ibland i cirkel, så att vi återkommo till samma ställe, jag vet just icke hvarföre, om ej för att lederna skulle blifva uppmjukade och spänstiga. Skogsstigarne voro våta efter det oupphörliga regnet, och kärren... obeskrifliga! Marken var dessutom så tufvig, att vi ständigt snafvade och voro mer än en gång i fara att bryta af benen. Steg någon miste, bums låg han i gyttjan! Jag visste aldrig förr att det är en riktig konst att stå på benen! Men allting gick för sig. En gång kommo vi till en liten sjö eller rättare göl, 4 à 5 alnar lång, öfver hvilken smala halfrunda stockar voro utlagda till hjälp för vandraren. Men de voro kullriga och af regnet slippriga, och jag kände en svindel gripa mitt dittills rediga hufvud. »Här är min hand,» sade en klar, frisk stämma och en hand räcktes mig, hvilken jag tog. Flickorna fördes äfven sålunda öfver af en manlig kamrat, hvilken hela dagen varit oss till råd och hjälp. Jag föraktar vanligen allt manligt bistånd, allt under-armen-tagande; men här välsignade jag den unge mannens vaksamma omsorg! Men så hade han ju också fått *hästskon!* Det var nemligen så att just vid kullen sågo vi en hel hästsko ligga på vägen. »Ah!» utropade Anna B., »det var ett lyckligt omen! Ingenting är så lyckligt som att hitta en hel hästsko.» Två unga män kommo efter oss; vi ropade till dem, visande vårt fynd. Den ene böjde sig, upptog hastigt hästskon och lade den i portören såsom sin första blomma. Sedan hjälpte han oss hela dagen; och, i sanning! hvad kan vara gladare omen än denna välvilliga, hjertliga samverkan mellan män och qvinnor! (Lyckligtvis äro vi alla så litet vackra, att arten af

herrarnes uppmärksamhet omöjligt kan missförstås.) Denna möjlighet att beskydda och hjälpa förädlar mannen och äfven den beskyddade... qvinnan. Tänk dig, om dessa utflygter lemnade i några af de ungas sinnen ett sådant förädlande intryck! vore det ej af mera vigt än inhemtande af all verdens kunskap?

Vi gingo länge och togo många rara, för mig alldeles nya, växter, hvilkas namn jag dock här ej vill upprepa. En god följd af att vi företaga exkursionerna under hela blomtiden är den, att vi ge akt på samma växter under alla dess utvecklingsperioder, hvilket ger en insigt i deras natur och väsende, som är af stor vigt; äfven den omständigheten att vi oupphörligen byta om lokaler gör, att vi hvarje gång se nya blommor och tillika iakttaga huru de variera i habitus under olika lefnadsförhållanden; så t. ex. huru en förgät-mig-ej förändras då han växer på torra, fuktiga och våta ställen, icke blott till storlek, utan äfven till färg, hvilket kommer den ytlige och tanklöse att ofta taga fel. Vår professor är en verklig naturens son. Hans undervisning är aldrig mera sprittande liflig, lärorik, *spontan*, om du så vill, än ute på marken, i skogen, i kärret. Der är hans kateder, och materiel skänker den gode Guden utan mått. Vi ha ibland varit 70 å 80 lärjungar omkring honom och ändock alla fått del af hans undervisning. Hans tillägg och paralleler äro ibland mästerliga och man får till skänks ur hans rika erfarenhet som växtgeograf, hvad som aldrig skrivits i någon lärobok. Något mera målande och lifligt hänförande än hans naturskilderier kan man ej höra. Till lynne och väsende är han lätt upprörd som vattnet, våldsamt som vulkanen, sprittande af plötsligt ljus som kornblixten och dessemellan lugn och behaglig som en vacker sommardag. Men den förfinade världsmenniskan skulle du förgäfvnes söka hos vår professor. Han är och förblifver folkets man, och jag älskar honom, för att han ej vanhelgar sin natur med lånta later.

Men jag aflägsnar mig från ämnet. Då vi ströfvat omkring till klockan half tu började det åter ösregna och examineringen återstod ännu. Hvad gjorde då vår professor? Han körde in oss alla i en lada, som stod öppen och inbjöd oss med en talande åtbörd att slå oss ned — på golfvet. I ett hörn upptäcktes dock snart en mängd vedträn och stockar. Veden lades under stockarne och inom tio minuter voro

de improviserade bänkarne ordnade. »Jag hoppas,» sade A. litet sträft till en hop pojkar, som redan satt sig, »att ni först skaffar damerna plats.» Påminnelsen var dock öfverflödigt, ty ett ypperligt svigtande bräde, taget Gud vet hvar, tillika med ett par böcker att lägga det på, hade redan blifvit oss erbjudet. Och så voro vi der i skygd för regnet, tilldess det gått öfver. En timme derefter skildes vi åt och skämtande och pratande anlände vi slutligen hem i fullt ösregn.

Den 17 Juli.

Du vill ha mera botanik, ehuru ej sjelf botanist. Du ryggar ej tillbaka för den vetenskapliga nomenclaturen, om du bara tillika får den naturliga svenska. Du vill isynnerhet veta något om växternas natur och lif. »Gif mig,» ber du, »en och annan blomsterskizz i ditt vanliga raska manér.» Vinken är förträfflig, men jag önskar att jag fått den i början i stället för i slutet af exkursionstiden. Ledd af den inser jag nu det kapitalfel jag begått. Det har nemligen från början fallit mig in att se dessa exkursioner snarare ur social synpunkt än ur vetenskaplig. Jag har tagit emot kunskapen utan att vara beredd att meddela den. En liten »pocket book» ständigt till hands, för att emottaga mera vetenskapliga rön eller naturliga kuriosas, dessa anteckningar sedan sammanförda och utarbetade och jag hade haft dubbel behållning. Men bättre sent än aldrig! En liten pilskizz kan jag åtminstone skicka dig. Hade ditt råd kommit för en månad sedan, hade du fått den bättre, friskare och exaktare.

Bland de familjer som först blomma om våren intaga pilarne ett framstående rum. De blomma, såsom du vet, på bar qvist. Mina favoriter ha de alltid varit, kanske mest af den orsak, att de till sin förnämsta boningsplats utvalt den höga norden. Der hafva de också hvad man på konstspråket kallar sitt *maximum*. Lappland har ej mindre än 23 inhemska arter. Der, hvarest lappen irrar omkring med sina hjordar och hvarest hans öga fåfängt spanar efter något annat spår af växtlif, der framtitta ännu de små bladen af en pilart från en krypande underjordisk stam. Ja ännu på Spetsbergen representeras hela trädvegetationen af trenne Salixarter. Jag, som i ett hänseende skulle vilja taga upp F. B:s mantel, nemligen i hennes tro på naturens symbolik, jag ser i pilslägtet en bild af *lifvet i norden*. Mjuk och böjlig, är pilen eftergifvande, fordrande minsta mått af vilkor för or-

ganisk tillvaro; men dertill nästan *oförstörbar*. Och huru mjuk och eftergifvande emot en hård natur får ej svensken vara för att kunna existera! Får han ej böja sig för hvarje vaxling af ett oblidt klimat, som knappast gör något *njutande* af lifvet till en möjlighet? Eller hvilket klimat vexlar som vårt på 8 dagar, ja på 2, från 10 graders köld till 10 graders värma? I Hernösand var herrligt midsommarsväder med blomster och fogelsång, men fartygen kunde ej komma dit *för is*, oakadt thermometern visade 30 grader i skuggan! Och oförstörbart är dock det bästa hos oss svenskar, kärleken till friheten, till Gud och fosterlandet. Se på oss under Sturar, Engelbrektar och Wasar, och sedan under omkastningarne mellan en- och mångvälde. Se oss under 1809 års män, under Carl Johans skygga politik och senast under riksdagen 1865, och du skall igenkänna den sega, uthålliga, spänstiga pilnaturen. Men låtom oss återgå till vårt ämne.

Pilarne begagnas i Skåne till ved; på dess slättbygd äro de de viktigaste växter näst sädesslagen. Genom sin seghet och uthållighet blifva de i dessa skoglösa trakter af den största nytta, ja, de äro oersättliga. Men till hvad pris? Ack! de äro mensklighetens martyrer. De odlas nemligen endast för att hvar tredje år stympas, beröfvas alla grenar och lemnas sedan blödande ur tusen sår, för att ånyo snart hemsökas. Men den ädla stammen qvarstår utan skada. Så bär moder jord hvarje år skördar, och der i dag slagfältet dricker kampens blod, går i morgon plojen och sopar bort spåren!

En annan liten historia, som jag har af säker hand, kan jag ej underlåta att omtala för dig. Du vet att blomsterbord ofta göras af vide. En af mina vänner hade en gång sett ett sådant, som stått en tid måladt, *men ändock utskjutit friska grenar!* Du ser sålunda att jag har rätt då jag säger att kraften är oförstörbar! Pilarne ha vidare en stor förmåga att *hybridisira sig*. De äro, som du vet, tvåbyggare och hängväxter. För att nu befruktning skall kunna ske, måste insekter mellankomma och föra pollenmjölet till honblomman, men ibland fara insekterna vilse och till andra arter; deraf hybriderna. En sådan hybrid är *Salix Friesiana* Ands. (af *S. viminalis* och *S. repens*). Slutligen har familjen det intresse för mig, att den skänkt Sverige och svenska botaniken en hedrande utmärkelse. Då för nå-

gra år sedan — så har jag hört berättas — en samling af verdens berömdaste botanister öfverenskommo att skrifva en universalbotanik, fick professor A. i uppdrag att beskrifva pilarne, ett uppdrag som han redan utfört, och hvarigenom jag hoppas att han ännu mer skall stadga sin europeiska ryktbarhet.

Kära vän! jag skrifer ju nästan botaniska afhandlingar åt dig, men engång får jag väl taga uppgiften på allvar. För att likväl ej sätta ditt tålmod på för stort prof, slutar jag nu med att försäkra dig, att *Fritallaria meleagris* (kungsängsliljan), hvilken af Linné spriddes från botaniska trädgårdar i Upsala, verkligen var af samma art som den vi togo vid Essingen. Du tyckes vara litet tvifvelaktig derom, men jag försäkrar dig att Upsala ej längre har monopol på den, som på universitetet. Utom vid Essingen finnes den här vid Dockan å Sicklaö och på Svartsjölandet.

Jag kan så mycket mindre misstaga mig häruti som det ej i vår Flora finnes mer än en art. Denna vandring från ett sämre (trädgården) till ett bättre (naturen) har inträffat med många blommor, deribland *Aquilegia vulgaris*, som jag en gång tog på Svartsjölandet, en gång på Djurgården och nu sist vid Nacka. På samma sätt med *Hesperis matronalis*, som du väl känner. Den växer vildt i yppighet på Djurgården. Troligen ha likväl Floras täcka barn oftare vandrat in från det bättre (naturen) till det sämre (konsten) än motsatsen, och hvem vill nu vara af med mossrosen, trädgårdens skönaste prydnad, snöbollsbusken och de 2 till 3 tum stora trädgårdsviolerna? Det oaktadt äro de i vetenskapligt hänseende monstrositeter, emedan de förlorat förmågan att på naturlig väg (befruktningens) fortplanta sig. Men om vetenskapen sörjer, glädes hortikulturen, som genom dylikt våld på naturen blifver en vetenskap för sig.

Exkursionstiden lider till slut och dermed en god del af sommarens glädje och behag. Huru gerna har jag icke rest in dessa 4 mil ifrån landet, för att deltaga uti dem och huru tacksamma äro vi icke i första rummet mot professorn, som låtit oss vara med, i det andra mot våra manliga kamrater. Hvilken glädje, att ej den ringaste obehaglighet skynt bort för oss det rena nöjet att tillsammans emottaga undervisning af en älskad lärare!

Jag skyndar nu till Paris, hvarifrån jag skrifer så fort

jag kommer fram. Du vet nog att jag intet högre nöje har,
 än att genast gifva dig min hela tanke, så snart jag sett
 eller hört något, som i ringaste mån skiljer sig från hvardag-
 ligheten. Skall taktiken ändras, så låt mig veta det i tid.
 Hvarom icke så bered dig på de vanliga stilistiska sned-
 sprången af din tillgifna

Gerda.

XLIII. I SKOLAN.

Det är morgon. Redan lärarinnan
 Läst med sina små ur helga skriften,
 Läst om enkan, som så tyst och stilla
 Lade ned sin skärf i offerkistan,
 Gåfvan, utaf verlden kallad ringa,
 Nämnd af höge Mästarn *mer* än andra,
 Ty den kostat dyrt, var svår att mista,
 Och hon gaf sitt allt, med villigt hjerta,
 Gaf det med den glada gifvarns löfte.

Efter slutad läsning lärarinnan
 Knäppte rörd till bönen sina händer,
 Och, välsignande sin lilla skara,
 Satt hon se'n försänkt i djupa tankar,
 Blickande, som om en syn hon såge,
 Tills af tårar fylldes milda ögat. —
 Barnen, väntande det gifna tecknet,
 Stilla undrande på henne sågo,
 Och den unga lärarinnan sade:
 »Barn, I veten hur förfärlig nöden
 Är, deruppe i den höga norden.
 Öfverallt har frostén härjat fälten
 Och förfrusen i den styfva jorden
 Ligger än potatisen begrafven.
 Intet bröd finns qvar i tomma stugan,
 Späda röster klaga högt derinne,
 Barnen gråta och begära föda,
 Räcka bedjande små tärda händer
 Mot en fader, som med mörka blickar
 Bort sig vänder från den stumma bönen,

Medan onda tankar honom fresta,
 Modren trycker barnen till sitt hjerta,
 Smeker dem och söfver under tårar,
 Hungrig sjelf, de hungrande till hvila.

Tyst till modrens bistånd kommer döden.
 Jemren tystnar — trötta ögon slutas —
 Re'n den yngsta har för alltid somnat. —
 Ej en klagan — intet skri af smärta —
 Blott en vild, en tröslös blick — och fadren
 Störtar bort, men modren ber i tårar:
 »Rädda honom, Gud! från syndens tankar!»

— — — — —
 Längre hann ej nu berättarinnan.
 Högljudt re'n de minsta barnen snyfta;
 Rörd hon ser små läppar sakta skälfva,
 Ögon glänsa, fulla utaf tårar; —
 En i hennes knä sitt hufvud gömmer,
 Hviskande: »Hur kan jag, lilla, hjälpa
 Barnen, som deruppe dö af hunger?»
 Och den milda lärarinnan svarar:
 »Mycket kan ett varmt, ett trofast hjerta,
 En allvarlig bön, en kraftig vilja,
 När de hjälpas åt. — Låt se din väska,
 Lilla Eva! Se det vackra äpplet,
 Rödt som du om kinden — hvad det kostat
 Vill du visst de bleka barnen gifva?
 Detta mjuka bröd, så godt och kraftigt,
 Skulle mätta flera späda munnar,
 Och din middag endast bättre smaka,
 Om en dag du varit utan frukost.
 Jag mitt kaffe för en vecka afstår,
 Bitter blefve mig den läckra drycken,
 Om jag intet gjort att nöden lindra...»
 Lilla Karin höjde upp sitt finger,
 Tecken att hon ville något säga
 Som hon funnit på, just nu i blinken.
 Och hon sade: »Slantarna vi gifva
 Ofta gumman — hon, der bort' i hörnet,
 Hon som säljer frukt och pepparkakor —
 Dem vi nu åt Norrlandsbarnen spara;

Skam för oss att äta pepparkakor,
 Medan de ej ha en enda brödkant!»
 »Sannt!» så inföll hastigt smedens Erik,
 Medan jernet varmt är må vi smida;
 Minns, jag fick en sparbanksbok i premier
 Och ur den kan far väl något taga;
 Hvem kan neka mig, om jag kan laga
 Att för flit jag vinner ny belöning?»
 »Mor till jul mig loft en vacker halsduk,»
 Hviskar tveksamt Lena. — Thilda ropar:
 »Strumporna jag slöt i går — kanhända
 Bagarfrun för dem vill ge en kaka
 Åt de stackars, stackars små, som hungra!»
 Men med tårar klagar enkans Anna:
 »Jag har intet — ej en smul' att gifva,
 Far är död och mor är sjuk, det vet ni!»
 Henne tröstar milda lärarinnan:
 »Lilla Anna, du har dina böner!
 Bed, mitt barn, och tro hvad jag dig säger:
 För den fattiga skall Gud betala,
 Ty han ser med fröjd den goda viljan.»

Nu i kapp de tala allesammans,
 Medan kinder glöda, ögon stråla,
 Och när frukostloftet slår de skynda
 Som en munter bisvärm emot hemmet.

Tankfull satt den unga lärarinnan,
 Bad så varmt: »O Gud! låt missväxtåret
 Fruktbart bli för dessa unga hjertan!

T. K. och Esselde.

Barnaverlden, så inom *högre och lägre skolor*, som inom *hemmet*, hör kvinnorna till, och vi äro öfvertygade att den frejdade författarinnan, hvars hjertliga maningsord redan framkallat så rika bidrag från Sveriges kvinnor, äfven skall med nöje emottaga och redovisa barnens små gåfvor.

Fru Flygare-Carléns adress är: Stockholm, Kaptensgatan

XLIV. EN BLICK PÅ LÄRAREMÖTET, SEMINARIUM OCH NORMALSKOLAN, SAMT FOLKSKOLAN.

1. *Berättelse om det 5:te allmänna läraremötet*, utg. af E. Olbers, Mötets sekreterare. Stockholm, 1867.
2. *Lärokurser vid Kongl. Seminarium för bildande af lärarinnor och den dermed förenade Normalskola*. Stockholm, 1866.
3. *Folkskolan, dess ändamål, medel och verkningar*, af Olof Eneroth, (Skrift prisbelönt af Gefleborgs läns landsting). Stockholm, 1867.

Vi hafva här sammanfört trenne företeelser inom det sista årets skollitteratur, i hvilka åsigtterna om undervisningens mål och medel uppfångas likasom i en prisma, hvars återskenen, likt ett annat solspektrum, troget återgifver de olika strålbrytningarne. Läsaren skall säkert med samma intresse som vi taga den vackra ljusbilden i betraktande, och skulle han också vid en närmare granskning finna att den, likasom solspektrum, har sina gåtfulla, mörka linier, så låtom oss hoppas att de också, likasom dessa, skola finna sin förklaring.

För alla som deltagit i läraremötet eller på afstånd följt dess förhandlingar är det af stort intresse, att i den utgifna berättelsen derom uppsöka och återfinna hufvudriktningarne af de olika åsikter, som der gjorde sig gällande*). Endast i ett fall har här det gamla löftet: »den som söker han finner», blifvit upphäfdt, och detta, eget nog, just i fråga om christendomsundervisningen. Utgifvaren har nemligen till sin ledsnad ej varit i stånd att erhålla något diskussionsprotokoll från sektionen för detta ämne, hvarför han blott kunnat meddela resolutionerna.

Läsarne af berättelsen förblifva sålunda i okunnighet om en af de viktigaste och intressantaste företeelser under hela mötet, nemligen den olika uppfattning rörande methoden för en god religionsundervisning, som røjde sig bland lärarne och delade dessa i två skiljda grupper, af hvilka den ena, under ledning af professor Hulterantz, vidhöll den gamla methoden att taga *dogmen* till *utgångspunkt* och först derifrån öfvergå till Skriften, för att förelägga lärjungen bevisen och förklaringen af den på förhand gifna satsen; hvaremot den andra

*) Som vi redan en gång i korthet redogjort för läraremötet, behöfva vi här blott hänvisa läraren till sekreterarens berättelse för erhållande af alla detaljupplysningar.

gruppen med hr Wallander till förkämpe, ville *utgå från Skriften* och låta lärjungarne derifrån sjelfva söka sig fram till de dogmatiska lärosatserna, hvilka sålunda blefve ett under lärarens ledning sjelfförvärfvadt *resultat* af undervisningen, ej *utgångspunkten* därför.

Läsaren finner lätt af huru högt intresse striden mellan dessa olika åsigter, förd å ömse sidor med lika mycken värma som skicklighet, måste vara, och skall säkert med oss undra öfver de orsaker, som föranledt uteslutandet af det *betydelsefullaste* momentet, i det *viktigaste* af alla de ämnen som mötet afhandlade. I alla de öfriga synes utgifvaren haft tillgång till fullständiga upplysningar, och vi tro ej, att det kan vara mer än en tanke om det sätt, på hvilket han fullgjort sin svåra och grannliga uppgift.

Men låtom oss nu från läraremötet kasta en blick på lärarinneseminariet, der en del af de åsigter, som på mötet förfäktades, redan funnit sin tillämpning.

Att vi ej förr än nu omnämnt de för ett år sedan utgifna lärokurserna vid Kongl. Seminarium och Normalskolan för flickor, har haft sin grund i vår önskan, att detta viktiga ämne måtte behandlas af en skickligare hand än vår. Då detta emellertid icke skett, tro vi oss ej längre böra uppskjuta att uttala vår tanke, ehuru vi för den ej kunna anföra några andra pedagogiska grunder, än som möjligen kunna innebäras i ett vanligt sundt förnuft, understödt af den varmaste kärlek för undervisningens heliga sak. Våra anspråkslösa omdömen gälla dock endast de här fastställda lärokurserna i olika ämnen, icke *systemet* i dess helhet, för hvilket vår vän St. redan för länge sedan redogjort, och hvilket naturligtvis utgör den ledande principen för de olika lärokurserna.

Redan den omständigheten allena, att en fullständig undervisningsplan för ett qvinligt läroverk här för första gången blifvit framlagd inför den svenska allmänheten, måste framkalla vår lifliga tacksamhet, och denna känsla stegras då man vid en närmare granskning af de olika lärokurserna finner dem alla bära spår af den insigt i undervisningskonsten och den kärlek för saken, hvilka äro de första kännetecknen på goda lärare. Vi antaga således, att allt hvad af skickliga pedagoger och goda samvetsgranna lärare inom gränserna af ett på förhand bestämdt system *kan* göras, här blifvit gjordt. Hvad vi sakna och hvad våra skolor i alla tider sak-

nat, är det moderliga elementet. — Denna brist visar sig isynnerhet på religionsundervisningens område inom de första klasserna i normalskolan. Man må nu ifråga om metoden hålla sig till hvilkendera af de på läraremötet afhandlade åsigterna som helst — och läraren i normalskolan hyllar tydligen den af professor Hulterantz förordade — så skall dock hvar och en, begåfvad med aldrig så litet moderligt sinne, rygga tillbaka för förslaget att i den veka, ömtåliga barnasjälens inrista tankar, så hårda och mörka som t. ex. dessa:

»Det är gräsligt att falla i lefvande Guds händer.» — »Jag under satan fången låg — och helvetet stod öppet;» — »Satans makt och arga list» — »mörkrets käftar» — »afgrundsskaran» — »helvetets afgrundslågor» — »dödens fas» — »Vill då sig i vällust göda ett förderfradt kött och blod.» m. m.

I sanning, man behöfver ej hafva mycken erfarenhet af barnasinnets art och natur, för att inse att *minneslexor*, sådana som dessa, inprentade från 7 till 10 års ålder, innebära fullt ut så stora faror i fråga om det religiösa sinnets förslöande som den lyckligt afskaffade katekesläsningen. Sådana missgrepp, som dem vi här ofvan påpekat, böra dock kanske anses ursäktliga eller förklarliga hos en personlighet, der *presten* och *theologen* naturligt nog undanträngt *barnaläraren*, men att de ej blifvit påpekade och rättade af den nitiska, i så många afseenden *öfverträffliga* och *moderliga* föreståndarinnan för skolan, det förefaller oss oförklarligt.

Det är emellertid ett nytt bevis på nödvändigheten af att man lemnar mödrarna någon röst med vid undervisningens ordnande — att man icke blott *tillåter* dem att enskildt yttra sin tanke, men direkt *påkallar* deras biträde. Skulle det ej t. ex. vara både rätt och klokt att anordna en och annan sammankomst årligen, der lärjungarnas föräldrar genom valda ombud meddelade sig med skolstyrelsen och öfverlade om lärjungarnas bästa?

Men vi återgå till vårt ämne, i det vi hänvisa till de allmänna anmärkningar, med hvilka religionsläraren inledt motiveringen af sina lärokurser, och hvilka synas oss så förträffliga, att vi endast önska att han fullt konsekvent tillämpat dem. Vi önska t. ex. att den förträffliga grundsats, att religionsundervisningen måste hvila på »den enda rätta grunden, hvilken är »den biblisk-historiska», och hvilken läraren så ypperligt tillämpat i den synnerligt väl uppgjorda bibelläsningkursen för

förberedande klassen (7—8 år), ej redan der, på *undervisningens allra första stadium* blifvit upphäfd, genom inläggande af det rent didaktiska elementet i psalmerna, och detta stundom under dess kärfvaste, mest hårdsmälta form. Hade en mor varit rådfrågad, skulle hon säkert afstyrkt att låta *sju års barn*, under en lästermin af $\frac{3}{4}$ år, inlära *tio* psalmer, deribland somliga så tröga och svårfattliga som *M 17*. Likaså hade hon troligen anmärkt, att de *trenne* långa treenighetspsalmerna, om de verkligen skulle fylla sitt ändamål att i sjuåringens *minne inprenta* det döda treenighetsbegreppet, dock aldrig skulle komma henne att *älska* det, eller omfatta det såsom *en lefvande sanning*.

Ännu mera har läraren frångått sin goda grundsats i första klassens kurs, (8—10 års ålder), der det uttryckligen säges, att bibelläsningen bör omfatta valda ställen af *dogmatiskt* och *moraliskt* innehåll, hvarjemte katekesläsningen här börjar och det bibliskt-historiska elementet sålunda är inskränkt till läroboken i gamla testamentets historia.

Bibelläsningkurserna för de öfriga klasserna, äfvensom bibelspråken, synas oss, med några få undantag, vara synnerligt väl uppgjorda *). De påpekade bristerna torde väl dessutom genom den nuvarande lärarens förträffliga katekisationer till stor del motvägas, men såsom bestämda brister i skolans plan, tro vi dock att de äro egnade att ingifva läroverkets vänner en allvarsam oro.

Lärokurserna i öfriga ämnen, med deras respektiva motivering, ha vi af sakkunniga hört mycket lofordas. Något egentligen *nytt* innehåller väl endast undervisningen i modersmålet. I våra ögon synes detta nya vara ett godt; från andra ha vi hört ett motsatt omdöme. Visst är att lärarens talöfningar med de små barnen är ett förträffligt medel att lära dem reda sina tankar och kläda dem i ord.

Af mödrar ha vi hört klagas öfver de alltför tidigt började grammatiklexorna i franska språket.

*) Skulle vi med afseende på de högre kurserna för normalskolan våga en fråga, vore det den, hvarför Corintherbrefven blifvit uteslutna, då de flesta andra af nya testamentets böcker läsas? Skulle ej t. ex. bibelhandboken eller de kyrkohistoriska berättelserna, eller den »oupphörligt återkommande, allt vidlyftigare katekisationen» kunnat inskränkas, för att gifva plats för åtminstone de mera betydelsefulla delarne af Corintherbrefven, såsom 13:de kap. i 1:sta, med sina oskattbara lärdomar om den christliga kärlekens art och väsende?

Hvad beträffar motiveringen till lärokursen i handarbeten, instämman vi obetingadt i det der uttalade omdömet att denna undervisning (der det är fråga om lärjungar ur den bildade klassen) tillhör *hemmet*, icke *skolan*. Emot påståendet att »då hittills ingen svensk flickskola funnits, der icke undervisning i handarbeten meddelats, det ännu torde vara för tidigt att bryta mot gammal sed», protesterar vi deremot på det lifligaste, ej blott därför att vi verkligen känt skolor redan på 30-talet, der detta ämne icke förekom (deribland m:lle Bjurströms i Stockholm) utan i synnerhet därför, att vi tro det tiden just nu, om någonsin, är inne att bryta med gammal sed, som befunnits ändamålslös eller skadlig, samt emedan vi anse just *detta* vara en af de förnämsta uppgifterna för de läroverk, som af staten blifvit upprättade, för att tjena till mönster för andra. Emellertid må vi erkänna, att, sedan ämnet en gång blifvit upptaget, kunde det ej bättre anordnas än som skett.

Motiveringen till *sångöfningarne* förefaller mycket knapphändig; äfvenså hade man väntat något mera af framställningen rörande *teckning* och *gymnastik*. I sjelfva verket har det *estetiska* elementet knappast blifvit berördt i någon motivering till de olika ämnena, om ej för att, såsom i fråga om gymnastiken, helt och hållet afvisas; se vi rätt efter så förhåller det sig på samma sätt med det *fosterländska*. Sammanlagdt finner man på 50 kvartsidor ej 5 rader rörande dessa så viktiga moment i all bildning och icke minst i den, som det är skolans uppgift att meddela. Skulle det då vara tänkbart att, inom vår förnämsta flickskola och vårt enda, högre lärarinneseminarium, *fosterlandskänslan* och *skönhetssinnet* förblifva utan väckelse och uppfostran? Dock, vi veta väl att denna fruktan icke kan vara grundad; vår granskningsifver har kanske fört oss för långt, men den skall ej komma oss att misskänna det goda och trogna arbete, som pågår inom den för oss alla så kära läroanstalten, eller hindra oss att med glädje erkänna, att den anda som råder derinom, godtgör planens möjliga brister. Icke heller få vi glömma att »lärokurserna» äro ett förstlingsarbete, för hvilket man icke haft några föregångare att rådfråga och af hvilket vi således ej få vänta något fullkomligt. Tvärtom torde, såsom lärarne sjelfva erkänt, »*en längre tids erfarenhet medföra åtskilliga modifikationer*».

Om vi trott att denna erfarenhet bör sökas ej blott *inom*,

men äfven *utom* skolan, i det allmänna omdömet, om vi här vågat gifva ett uttryck åt detta omdöme och dervid möjligen yttrat oss med alltför mycken ifver, så har det sannerligen ej skett af en småaktig klandersjuka, men af det varmaste intresse för det unga läroverket och den lifligaste önskan att det må rätt fylla sin höga uppgift, att vara den rena, kraftgifvande källa, från hvilken nya, friska uppfostrings-elementer skola utströmma i vårt land.

Säkerligen få vi också hoppas att läroverkets aktade och afhållna ledare vänligt skola lyssna till den sanning det allmänna omdömet möjligen kan innehålla, ehuru det här fått en alltför svag och olärd tolk.

Samlande till ett slutomdöme våra spridda yttranden rörande lärokurserna, tro vi oss, i trots af de brister och misstag som kunnat insmyga sig i arbetet, dock med glädje och tacksamhet böra emottaga detsamma och förorda det så väl till skolföreståndare och lärare, som till föräldrar, *ej till blind efterrättelse, men till god ledning för ett upplyst och själfständigt omdöme.*

Sedan vi sålunda kastat en blick på verksamheten inom det högre läroverket, inbjuda vi läsaren att i nästa häfte öfvergå till folkskolan, för att sedan försöka samla de spridda dragen till en någorlunda helgjuten bild. (Forts. i nästa häfte.)

Esselde.

XLV. NYTT PÅ VÅR BOKHYLLA.

*Twelve Months in Sweden with Fredrika Bremer by Margaret Howitt, London, 1866 *).*

Sådan är titeln på ett i sitt slag rätt anmärkningsvärdt arbete, som, efter hvad vi tro, ännu icke blifvit bedömdt af den svenska pressen. Vi tilltro oss icke att nöjaktigt kunna godtgöra denna försummelse; men att alldeles förbigå en utländskas skildring af en af vårt lands utmärktaste kvinnor, om den än icke är allt hvad vi önskade, vore en stor orättvisa både mot den afidna och hennes unga vän och biograf.

Författarinnan är en dotter till den engelska öfversättar-

*) Insändt.

innan af Fredrika Bremers arbeten. För sin egen personliga älskvärdhet blef hon under sin vistelse här i landet afhållen och värderad af alla, med hvilka hon kom i förtroiligare beröring. I England har hennes arbete blifvit emottaget med bifall, synnerligast för de lifliga och detaljerade beskrifningar, som hon ger öfver seder och bruk i den aflägsna nordnen. För svenska läsare blir detta naturligtvis af underordnad intresse, helst som det är så lätt för oss att upptäcka de misstag, som äro oskiljaktiga från alla sådana resebilder. Bokens egentliga intresse för svenska läsare är naturligtvis koncentreradt kring hufvudfiguren — den välbekanta bilden af Fredrika Bremer, som här visar sig från en ny sida.

Andra förf. hafva mer eller mindre väl beskrifvit Fredrika Bremers skriftställareverksamhet och de olika tidpunkterna deri, hennes sociala och filantropiska sträfvanden m. m. Margaret Howitt fulländar så till sägandes bilden, omslutande den med en ram af älsklig täckhet, som, ehuru stundom alltför trång, dock ej sällan låter Fredrika Bremer framstå med ett eget, naivt och rörande behag. Förf:n underlåter visst icke att omtala, hvarken den ena eller andra af förutnämnda sträfvanden, men det synes mer än väl, att hvad som för henne är *hufvudsak* är Fredrika Bremers husliga lif, hennes små aftoncirklar med förtroliga vänner, och den förädlade inverkan hon alltid och öfverallt utöfvade på ungdomen. Skola vi tadla förf:n därför, att hon omtalar huru Fredrika Bremer, qvinnan med det stora hjertat, kunde finna sin glädje uti att kläda julgran för fattiga barn, att emottaga dem hos sig, spela för dem, höra dem sjunga och skicka dem ifrån sig med goda gåfvor, framför allt med ett ljus, sinnebilden af det eviga ljuset? Ack nej! vi för vår del äro tacksamma mot förf:n, att hon ej ur sin skildring uteslöt dessa mensklige drag, som göra oss Fredrika Bremers person om möjligt ännu kärare.

På ett anspråkslöst, men åskådligt och lefvande sätt omtalar förf:n lifvet på Årsta, och huru Fredrika Bremer, uttröttad af ett långt lufs mödor, här sökte ro och frid, för att i denna samma nejd, som varit skådeplatsen för hennes tidigaste barndomsminnen, afbida sin Herres och Mästares kallelse. Att beskrifningen om lifvet på Årsta är lika sann som väcker, veta vi af ögonvittnen, och att alla dessa små-

drag, som förf:n anför, icke äro så obetydliga, som de vid ett ytligt påseende förefalla, förstå vi af den kärlek och aktning, som egnades Fredrika Bremer inom området för hennes sista verksamhet. Om man skulle fråga dessa enkla menniskor, hvilkas lif hon förljufvade med sin närvaro, hvad det var som de vördade hos Fredrika Bremer, skulle de alla svara: icke den lärda, den ryktbara, den snillrika och talangfulla Fredrika Bremer, utan *menniskan*, den kärleksfulla, som delade deras sorg och glädje, och som, fastän hon var en af denna verdens store, ändock var anspråkslös och enkel, som de sjelfva.

Margaret Howitt talar ej blott om Fredrika Bremer, utan om en mängd andra personligheter, som hon låter röra sig omkring henne. I ett kapitel, kalladt: »*En grupp visitkort*», beskrifver hon på ett ganska träffande sätt några af Fredrika Bremers vänner, ibland hvilka vi företrädesvis nämna Lotten Wennberg. Att hon ibland gjort Fredrika Bremers omdöme till sitt eget, är så naturligt, att motsatsen snarare skulle förvåna oss; vi önskade till och med att hon oftare än som skett begagnat sig deraf, då styrkan af hennes egen omdömesgåfva tydligen ej motsvarar finheten och lifligheten af hennes iakttagelseförmåga.

Ett af de bästa kapitlen i boken är otvifvelaktigt det som till öfverskrift bär: »*Seminarium*». Ursprungliga anledningen till seminarii stiftelse leder förf:n riktigt nog tillbaka till publicerandet af Hertha. Hon beskrifver huru »Hertha uppväckte en storm inom allmänna opinionen, så häftig, att författarinnan var lycklig att derunder få gömma sig bland schweizeralperna», huru några frisinna och menniskoälskande män, då de funno sina egna åsigtter om behovet af en bättre uppfostran för Sveriges qvinnor bekräftade af dessa qvinnor sjelfva, med Fredrika Bremer såsom målsman, bildade den s. k. »*Lärokursen för fruntimmer*»; huru lärjungarne i denna anstalt tacksamt och ifrigt begagnade sig af den förträffliga undervisning, som här erbjöds dem, för att sedan dermed i sin ordning tjena andra; huru följande riksdag gaf anslag till bildande af ett statens seminarium för lärarinnor, huru lärokursens stiftare, utnämnd till ledare af detta seminarium, organiserade det så, att hvarje anlag der fritt kunde få utveckla sig, huru han försedde det med lärarinnor, hemtade från den fordna lärokursen — allt detta

berättar förf:n med ett lif och en värma, som icke kan förfela att väcka gensvar hos dem, som varit medspelare i detta drama!

Redogörelsen för *Tidskrift för Hemmet*, dess syftemål och de företag, som utgått från dess ledare, är deremot i flera fall felaktig, på samma gång som den röjer en något för långt drifven nationalfåfånga hos förf:n, i det hon helt öppet förklarar att allt »hvad som göres i England, skall ofelbart göras efter i Sverige» *).

Af mera vikt för tidskriftens redaktion och läsare är följande yttrande af Fredrika Bremer i ett af hennes sista bref till Margaret Howitt: »Tidskrift för Hemmet fortfar ännu och går framåt i sitt ädla syfte, samt blir allt mera värdefull.»

Kapitlen om »*Tysta Skolan*», om Amelie Lindegren och svenska konsten, om Pehr Thomasson och Bengt Nordenberg äro fulla af lif och sanning, likaså beskrifningarne om svenskarnes känslor under danska kriget. Äfven öfver Lappland och Lapparne har författarinnan ett långt kapitel, hvori hon omnämner lappflickan Maria Mattsdotter, »hvilken kom till Stockholm för att tala med kungen» om skolors anläggande och om nybyggarnes vilda framfart.

Lättläst och underhållande som den är skall miss Howitts bok, betraktad endast såsom en enskild dagbok, alltid kunna läsas med nöje, särdeles af dem, som tillhört brefskrifverskans vänner; sammandragen till ungefär hälften af sitt omfång och öfversedd af en skicklig och van öfversättare, samt reducerad till en fjerdedel af det nuvarande priset, skulle den troligen finna en ännu större läsarekrets.

Visserligen hafva vi hört mera kritiska läsare förvånas öfver att förf:n, »under ett helt års daglig sammanvaro med en sådan personlighet som Fredrika Bremer, af henne knappast uppfattat och återgifvit annat än sådana yttre, i

*) Så heter det t. ex.: »Miss Rye har i London inrättat en skrifbyrå; därför har ock *Tidskrift för Hemmet* gjort detsamma.» Hvar och en som känner förhållandet inser dock lätt att renskrifningsbyrån i Stockholm icke har den minsta likhet med den Londonska, utan upp vuxit på fullkomligt inhemska grund och småningom utvidgats för att motsvara våra egendomliga förhållanden. Redogörelsen för den uppgift, tidskriften gjort till sin, hänger ej heller rätt tillhoppa och sammanställningen af dess syftemål med hypotheksföreningar och assistansen förefaller temligen besynnerlig.

ögonen fallande, hvardagliga drag hvilka, skildrade i bredd med de djupare karaktersdragen af den inre personligheten, väl hafva sitt fulla berättigande, men framdragna i förgrunden af taflan lätt bortskymma och förblanda intrycket af den egentliga bilden». Denna anmärkning må nu vara mer eller mindre berättigad, säkert är dock, att ingen kan arbeta i annan riktning än den inneboende anden utpekar, och om Margaret Howitt saknar djup, eger hon älsklighet, behag, naivitet, friskhet, känsla, en stor iakttagelseförmåga och kärlek till sanningen. Hvad hon gifvit oss böra vi tacksamt erkänna och ej tadla henne, att hon ej lyckats tillfredsställa alla våra anspråk på en fullt sann och åskådlig bild af den hädangångna.

Kritiken är dessutom redan på förhand afväpnad genom det vackra företal, hvarmed författarinnans mor prydt sin dotters arbete, och ur hvilket vi anföra följande rader såsom en afslutning af vår anmälan af *Twelve Months in Sweden*.

»Om några af detaljerna i denna teckning skulle anses småaktiga och barnsliga vilja vi endast erinra att de böra betraktas helt enkelt såsom olika nyanceringar eller färgskiftningar i den tafla, som framställer Fredrika Bremers hemlif och hvardagslif, som syntes hennes unga gäst i ett afseende så fullkomligt, deri nemligen, att det ända i de minsta obetydligheter var genomträngdt af den känsla som mest närmar oss till det gudomliga — *Kärleken*.» *)

—en—ny.

En Nyårsafton i Norrland af Turdus Merula är en liten väl berättad, gripande historia, der lifvets motsatser framträda i hela dess skarpa samling. Å ena sidan har man det sorgfria, välbergade hemmet, der den unga flickan under skämt och lek firar sin 16:de födelsedag, sedan hon låtit tankarne på en liten barndomskurtis och omsorgen att framgent underhålla densamma, förleda sig att uppskjuta sina vanliga besök i nödens hemvist. Å andra sidan ett af dessa hemvist, en enslig backstuga insnöad i djupa drifvor, der den öfvergifna

*) Sedan detta skrefs har miss Howitts bok utkommit i svensk öfversättning, öfversedd och något förkortad, och skall säkert blifva en välkommen julgåfva i månet hem. Öfversättningen är gjord med skicklig hand af fröken Thora Hammarsköld, samt utgifven på Sigfrid Flodins förlag och kostar 3 rdr rmt.

modren med sin lilla barnskara, söfda af hunger och köld, insomnat i den sista hvilan. — Boken fås hos alla bokhandlare och borde finnas i hvarje ej aldrig så litet välbergadt hem, för att under dessa den bittra nödens tider predika förbarmandets ord.

Reader.

XLVI. HARMONI.

Det tonrika strängaspelet i moder Sveas bröst har i år fått klinga ut vida omkring, och vi veta alla att den svenska sången fört sina runor med ära. Medan hundra mäktiga ynglingaröster buro den öfver hafven till täflan och seger vid Seinens strand, klingade den öfver Themsens böljor med den nordiska ljusalfvens skogsfriska toner, samt vid Christianiafjordens djupare vatten med den fulländade konstnärinnans underbara stämma.

Öfverallt möttes den af ett stormande bifall, som väckte glada genljud i svenska hjertan. Dock — icke blott i *svenska*. Hör! midt igenom det brusande bifallssorlet sväfvar emot oss med dämpadt tonfall ett återljud af den förklingande sången. Det är en bäfvande ton från Suomis hjerta*):

Ljungen blommar, gömd i skogen,
 Skogen susar mörk och enslig,
 Ensam göken gal på stranden
 Vid den vida Saimas yta,
 Vid den vilda insjöns spegel.
 Gömda äro Suomis blommor,
 Skygga äro Suomis röster,
 Fjerran, fjerran långt från vägen
 Doftar ensligt Suomis skönhet.

Säg mig, Saimas blåa öga,
 Gyllne gök i lunden tala,
 Ljung, som blommar blygt, mig svara,
 Skog, som susar, mig förklara:
 Hvem har nu er fägring skådat,
 Hvem till edra röster lyssnat
 Och de skygga uppenbarat?
 Hvem, o hvem är det, som sjungit
 Suomis sång vid Seinens stränder?

*) *Till Upsala Studentsångare* af E. v. Q. (förf. till "Suomis sång").

Är det vinden, är det molnet,
Som kring haf och länder ila?
Eller är det höstens svanor,
Som mot Södern åter draga?

Icke vinden, icke molnet,
Icke höstens svanor är det!
Det är vårligt varma hjertan,
Det är Odins ynglingsskaror,
Det är Brages unga kämpar,
Manhems klara silfverstämmor,
Som till Seinen glada dragit,
Segrens gyllene krans att finna,
Sångens pris åt Svithiod vinna;
Suomis sång de togo med sig,
Till ett minne under färden,
Brödrahågkomst under vägen,
Gömde den i sina hjertan,
Sjöngo den en afton sedan
För den fjerran södra verlden.

Ljungen blommar gömd i skogen,
Skogen susar mörk och enslig,
Ensam göken gal på stranden,
Vid den vida Saimas yta,
Vid den vilda insjöns spel.
Gömda äro Suomis blommor,
Skygga äro Suomis röster,
Fjerran, fjerran långt från vägen
Doftar ensligt Suomis skönhet.

Dernäst flyger öfver sundet ett vänligt budskap från
Danmarks Vang og Vänge, och bringar oss

Alfedronningens Gave *).

Hvor var der ikke smukt i den stille skov med de gamle majestätiske ege og de fine hvidstammede birke! Her var det en lille pige tumlede sig med et barns uforstyrrede glæde. Intet menneskeøje så hendes stille lege, ingen menneskefod nærmede sig når hun lå i det bløde græs og lod træernes susen fortælle sig eventyr. Der var snevert i det fattige hjem, men så længe Nordens korte sommer varede var hele den ensomme skov hendes legeplads og Guds fri natur hendes verden. Fremtiden var hende som en lukket bog, og hendes fantasi tjente ikke til at beskrive livets endnu tomme blade, men kun til at udmale den verden, hun levede i, med brogede billeder; thi hvert et sagn, hvert et eventyr og hver

*) Insändt till Red:n af signaturen L. U.

en sang, som hun havde hørt, gjorde hendes tankeverden rigere og fandt genklang i hendes sjæl.

Skovens alfer betragtede den lille med kærlige øjne, hun var deres yndling og for hendes skyld gavde alt om hende en friskere glands, et varmere sollys. Selv forstod hun ikke det trylleri, som skoven havde for hende, hun vidste ikke at de dejlige toner, han om aftenen hørde som i det fjerne, var alfernes sang.

En aften slumrede hun ind, liggende på det bløde mos — tonerne havde lydt med et så sælsamt trylleri, at hun ikke havde formået at løsrive sig.

Denne aften ventede alferne deres dronning, som kun såre sjældent kom til denne egn; — derfor havde deres sang tonet så jublende.

Dronningen kom, böjede sig over barnet, hvilket alferne viste frem som deres yndling.

Hun lagde sin hand på barnets bryst og så, at derinde boede en sjæl, som var modtagelig for livets poesi — så at derinde slumrede kræfter og toner, som kunde skabe et herligt liv — så, at barnet var en af dem, der af høje magter havde fået åndens gave — og hun kyssede barnets øjne, på det at hendes blick skulde åbnes for åndens verden, at hun skulde se poesians glands gennem livet, hun kyssede hendes læber, at de skulde gengive hvad som levede derinde — hun lod sin sang lyde for barnet, sang om det herlige og skønne som ventede hende, der som hun ikke tabte poesians perle i verdenslivets tummel — om den verden i hvilken hun kunde blive hjemme — om den gave der var skænket hende.

Næste morgon fandtes barnet roligt sovende i græsset. — Hvad havde hun hørt? det vidste hun ikke, thi det var kommet til hende som gennem drømmenes slør.

Men en ukendt længsel vågnede i hendes sjæl, hendes drømme bleve fyldigere og rigere; det var hende, som ville hun erindre noget, men hun kunde ikke; det var, som om hun havde havt en drøm, der vilde gøre hende lykkelig, dersom den stod klar for hende, det var hende omuligt at samle den.

Hun blev voxen, livet åbnede sig for hende, og den ensomme skov lå bag hende som et barndoms minde. Fremad gik det, og meget så hun; thi hendes blik var jo opladt for det som går mange uændset forbi. Livet var rigt og tonerne fra hendes barndom glemtes ofte, men når hun vendte tanken indad, bröde de frem; der inde være de stærke kræfter, for hvis magt hun böjede sig og efterhånden lærte hun, at hendes kald var ej blot at modtage, men at *give*, ja give så det som tonede for hende selv kunde lyde for verden.

I verdens hovedstad, mellem tusenders jubel, stod barnet fra Nordens tause skove, og det var hende, som om hun atter hørte hine toner fra barndommens tid — ikke mera dæmrende og svage, nej klart og kræftigt lød nu alfedronningens sange, hun mindedes hver en tone, og hun gengav dem.

Fra jordens skove, fra himlens stjerner kom tonerne, ved ge-

niets magt var det hende muligt at gengive dem, og de trængde til hvert hjerte, som hørte dem.

Det dunkle var blevet klart, drømmene vare blevne virkelighed og Frankrigs hovedstad hørte i *Kristina Nilssons* sang ligesom en röst fra Nordens skove, og vi fra Nordens lande navne hende med stolthed for »vor».

Sist klingar emot oss ett djupt, ett mäktigt tonslag från de norska fjellarnes ljudfulla bröst och helsar bärarinnan af den svenska sången

Louise Michaëli *).

Du kaldes i Syden en Sangfugl fra Nord —
Der kan ikke skjønnere være!
Hvorhelst Du saa flagrer omkring over Jord,
Du synger os Alle till Ære.

Men det maa Du vide, og det skal Du tro:
Langt højere Ære der gifves
End den, som Dig sætter i Sangfuglebo,
Hvor Smaatanker næbbes og kives.

Hver Sangfugl kan synge sit Hjertelig ud,
Den vilde — og se, hvor den kunde!
Men tusinde Ting fik af Almagts Gud
Kun Længsel og lukkede Munde.

I Nordens Natur er en gaadefuld Magt;
De Kræfter sig brydes og trænge,
Vil fremad mod Lyset, vil slutte en Pagt,
Aarhundreder true og stænge.

Det kaster sin Skræk over Skog, over Fjeld,
Det stønner gennem Fosseduren.
Det leger med Döden en stjernelös Kveld,
Naar Ligskrudet svober Naturen.

Men hvergang den favnes af Tids Fyldens Aand
Og föder i Lyst eller Smerte,
Da er det, som brast der et knugende Baand
Af Tusinde omkring dens Hjerte.

Da fik den en svulmende Længsel forlöst,
Et Foster med mangefold Evne, —
Et Bud over Jord med profetiske Röst,
Der os kalder till Höjtidsstevne. —

*) Af Nagdalene Thoresen.

Se, det er Din Ære — dit hellige Kald!
 Rundt Jorden et Budskab Du bringer
 Om Nordens tungsendige Lyd-Løb og Fald,
 Og hvordan i Glæden det klinger.

Naturen Dig fødte i Smerte og Lyst,
 Højbaaren Du kaldes med Ære!
 Og siden den ammed Dig op ved sit Bryst,
 Der kan ikke Skjønnere være!

Men deraf Du fik hin forlokkende Klang,
 Hin barnslige trillende Tunge;
 Naturen sad selv ved Din Vugge og sang,
 Og derfor just »måste Du sjunga«! —

Du tonende Smerte! Du jublende Lyst!
 Du springende Ekko paa Fjeldet!
 Du Suk fra Naturens tungtaandende Bryst,
 Du Højklang over Fossevældet!

Syng for os, syng længe, Du lydfagre Tolk
 For Alt, hvad der drømmer i Norden,
 Om Alt, hvad der længter i Klippernes Folk,
 Bring tonende Budskab rundt Jorden!

Syng Treklang til Enklang, Du lydfagre Bud,
 Bøj Nordens tre Grene om Stammen.
 Jag al vores Tvivl og Koldsindighed ud,
 O! syng vore Hjerter isammen!

Vi hafva här blott velat uppfånga de förklingande tonerna; vi rå icke för att de sjelfmant under vår hand ordnat sig till denna fulla harmoni, i hvilken alla tillfälliga missljud lösas, *yttre* mångfald försmälter i *inre* enhet och spridda stämmor samlas i ett enda rent och fullt ackord.

Esselde.

XLVII. ÖPPEN TALAN.

I.

Korrespondens med anledning af poemet »Konungens Sven» i föregående häfte).*

Den 3 Oktober 1867.

Min ädle kritiker och *sanne* vän!

Ni yttrade i går om »Kungens Sven»,

*) Det lilla poemet hade i ett sällskap af tio unga personer blifvit underkastadt en skarp kritik, hvilken sedermera meddelats förf.n.

Att ingen kunde honom rätt begripa.
 Kritikens svärd jag såg så skarpt Er slipa
 Och måtta hugg, just åt det trogna bröst,
 Som var den gamle kungens enda tröst.
 Hur gubben dog, det skulle jag förklara;
 Det tyckes mig nu rätt naturligt vara —
 Af sorger tyngd, i höstligt stormig natt,
 Förskjuten, öfvergifven, der han satt
 Och tänkte på förräderiet, sveken,
 Tills hjertat brast, och han sjönk ned vid eken.
 Men om ni nu nödvändigt veta vill
Hur detta sker, *hur* sådant kan gå till,
 Så fråga dem, som känna nöd och smärta —
 Hur många dö ej af ett brustet hjerta? —
 Men, kallad för ert tiomannaråd,
 Fann gossen ej — nej, knappt den döde nåd.
 Nå, de få trösta sig, jag sett en flicka
 Med milda ögon på dem båda blicka;
 Hon sade: Ack jag honom väl förstår,
En trogen vän, allt annat öfvergår.
 Då nu min skrifning fått betyg så skilda
 Bli väl »*försvarets*» domare ej milda;
 För hvassa hugg, är säkert blottställd än
 Det stackars barn, som kallas *Kungens Sven*.

P. S.

T. K.

Såg ni ett tryckfel, som är löjligt nog,
 Till jagt på *hjeratan* nye kungen drog.
 Jag ämnat att han *hjortar* skulle jaga
 Det tyckes icke sättaren behaga;
 Han annat vill — men ack! om hjertejagt
 Det vet jag, ej ett enda ord jag sagt.

2.

Den 12 Oktober 1867.

Min ädla fröken! Tillgif, att ej än
 I klarligt ljus han framstår, »Kungens Sven»,
 Ehuru väl ni omnämnt hans mandater,
 Och anmärkt tryckfel, loford och citater!
 Nåväl! Vi läsa i er vackra sång,
 Hur nye höfding ställer hän sin gång
 Till djupa skogen, för att långt derinne
 Få se den syn, som preglats i hans sinne.
 Nu veta vi, att kungen är i nöd,
 Och inom kort man hörer: han är död!
 När strax derpå det er behagat kalla
 Den mördare, som *sett* sin konung falla,
 Hvi undra då, för oss den tanken stått:

O, arme man! Han har ett mord begått!
 Ej heller kan jag något tryckfel finna
 I eder sång. Förlåt, författarinna!
 Hvad annan orsak väl än hjertejagt
 Har konungen i svennens sköte lagt?
 Hvad annat väl än hjertan höfding jagar,
 Då, efter några mödofulla dagar,
 Er gamle konung, lik en jagad hind,
 Sin lifsfläkt lemnar åt den stilla vind?
 På eder kung, som dör förutan krämpa,
 De skaldens ord jag gerna ville lämpa:

»Man lefver som man finner
 Bland mödor tusefallt,
 Man dör så godt man hinner
 Och — dermed är det allt.»

O, säg! Hvar såg ni väl en trogen slaf
 Sin herre följa intill dunkel graf,
 Och derpå strax till Gud sig svinga
 För *mördarns* själ att offer bringa?
 Men hade svennen dessa ord ej fått,
 Hans hela bild i skuggan stått.
 Och såsom ljus i allt ni vill mig skicka
 En liten täck och älskvärd flicka,
 Som sagt en gång uti sin ungdoms vår:
 »En trogen vän allt annat öfvergår!»
 Aek! som ett stöd ni vill väl icke finna
 Ett passionerad utrop af en qvinna!
 Nej! vid en kritisk granskning af en dikt
 Får man ej härvid fästa minsta vikt.
 Se här »kritikens svärd!» Sänd än igen
 Ett återsvar till —

frökens »trogne Sven»!

3.

Den 17 Oktober 1867.

Herr granskare, högädle recensent!
 Den *rimliga* kritik, som ni mig sändt,
 Att yttra några ord mig skulle drifva?
 Nå väl, så låt mig en förklaring gifva,
 På det vår sven, om än af Juryn fälld,
 Må klar inför min egen blick bli ställd. —
 Först, tillåt mig att »mördare» få nämna
 Så de som gjuta blod, som de som mörda ämna,
 Med hat, med list och svek; — så står i vår cat'ches. —
 Vid vår disputation, är *det* min första thes.
 Se'n kan jag på min dikt de ord af er ej lämpa,
 Att kungen skulle dött »förutan någon krämpa»;
 Tvärtom, han led af köld, af hunger, sorg och nöd,

Men slocknade till slut i blid och stilla död.
 Nu ville ni att svennens hämndlust skulle flamma —
 Det är naturligt nog och jag har tänkt detsamma —
 När svekfull höfding blek bredvid sitt offer står
 Och vidden af sitt brott först nu rätt skåda får.
 När Kungens Sven ser ångrens tår i mördarns öga
 Och på den dödes drag blott fridens lugn det höga,
 Då hejdar han sig sjelf med orden: *Han förlät!*
 O skulle ej hans sven då *vilja* göra det?
 Om höfdingen sig kastat från en ättestupa
 I vild förtviflan ner i floden strida, djupa,
 Om han från denna stunden blef en bättre man,
 Jag vet ej hvilket — nej, jag det ej säga kan.
 Här slutar kort och godt den lilla enkla saga,
 Som ej den lyckan haft att eder få behaga.
 Men det var sannt ni gaf också en liten pik
 Åt »flickans» milda ord — åh nej, åt min logik!
 Det »loford», som hon sagt, det hedrar icke stycket;
 Ty huru *det* bedöms beror på smak och tycket;
 Det visar blott att qvinlig känsla rörs så lätt
 Som manlig kländerlust, fastän på aunat sätt;
 Den gamle och hans sven, hon såg med godhet båda,
 Och hann ej deras fel så klart som ni att skåda.
 Jag ber er, qvinlighetens enfald nu förlåt,
 Och låt oss se'n i frid som vänner skiljas åt.
 Haf tack för er kritik! ni hade rätt, jag tror det,
 Den, som var så human — han bör ha sista ordet!

T. K.

II.

Ett bref med anledning af »En moders råd», sid. 346 8:de årg.

Bästa Fru St . . .

Det är med tacksamhet jag funnit, att ni tagit i betraktande innehållet af mitt bref till eder dotter, och bevärdigat det med ett svar. Jag har nu efter en lång bortovaro fått läsa detta svar, och skall med anledning deraf gifva några förklaringar af mitt förra bref. Jag ville genom dessa förklaringar visa, huru erfarenheten har ledt mig till en med eder så olik uppfattning af qvinnans ställning. Må det först tillåtas mig, att såsom en inledning — och äfven såsom upphofvet till de af mig framställda åsigtterna — berätta mitt lifs historia. Det är ingen tendensnovell, jag går att förtälja, det är en enkel skildring af de pröfningar, lifvet medfört för mig; säkerligen skulle många af mina landsmaninnor kunna omtala liknande lefnadsöden.

Min fader var son till en fattig nybyggare i svenska Lappmarken. Under sina första skolår väckte han uppmärksamhet hos församlingens pastor, genom sina ovanliga anlag för studier. Då kyrkoherden ej sjelf egde några barn, beslöt han att upptaga den hoppgifvande gossen, och bekosta hans uppfostran. Hvar och en, som känner de

lappländska pastorernas vilkor, förstår, att det ej var någon lysande ekonomisk ställning, hvori min fader derigenom försattes. Med den största sparsamhet och arbetsifver lyckades det dock honom att genomgå Hernösands skola och gymnasium, samt taga studentexamen innan hans fosterfader afled. Det lilla, pastorn egde, tillföll naturligtvis hans enka.

Med det understöd, de norrländska studenterna erhålla, genom att kringresa i sin hembygd och predika, begaf min far sig till Upsala, för att der studera, hufvudsakligen de mathematiska vetenskaperna, till hvilka hans håg lutade. Genom undervisning lyckades han till största delen försörja sig, så att hans skulder voro temligen obetydliga då han lemnade akademien. Han ingick sedan i läroverkens tjänst och gifte sig kort derefter med min mor, som då var en fattig, faderlös lärarinna. Genom min faders arbete underhölls hans familj, visserligen ej i öfverflöd, men dock nödortfelig. Deras äldsta barn är jag. Många år derefter föddes min ende broder.

Slutligen erhöll min fader lektoratet i matematik vid L.—s högre elementarläroverk. Hans omständigheter förbättrades derigenom, och han hoppades kunna bekosta sina barn en god uppfostran. Under tiden hade jag af mina föräldrar fått lära allt, hvad de kunde meddela. Jag erhöll en lika grundlig skolbildning, som läroverkets elever, om jag undantager de döda språken. — Men denna lyckliga tid fick ej räcka länge. Koleraåret 1855 kom, och såsom offer för farsoten föllo först min fader och kort derefter min moder. Jag var då 17 år, min broder Adolf 8 år. All vår egendom bestod i den ringa summa, som vid denna tid kunde erhållas genom försäljning af föräldrarnes tarfliga bo. Det gällde nu att finna utvägar för existens. Släktingar, som kunde hjälpa oss, hade vi ej. Några af min faders kamrater vid läroverket lofvade att bispringa min broder, så länge han vistades i staden, och vid dess skola. Jag erhöll plats hos ett fruntimmer, som i vår fädernestad höll en »pension» i den gamla stilen. — Så förflöto 6 år. Då måste beslut fattas för framtiden. Min broder hade genomgått skolans nedra afdelning; det var nu fråga om, huruvida han skulle fortsätta sina skolstudier, och sedan gå till universitetet. Han hade efter vår fader ärftt hågen för de mathematiska studier, och önskade helst att få gå samma väg. Men hvar skulle vi finna medel dertill? Vårt lilla arf var redan förtärdt. Vi kunde ej tänka på att sätta oss i så stora skulder, som erfordras för en akademisk kurs. Efter långt öfvervägande beslöto vi, att Adolf skulle genomgå teknologiska institutet, för att derigenom förr erhålla en plats, der han kunde arbeta för sitt eget uppehälle. Men äfven hertill forlrades ej obetydliga penningutgifter. Min dåvarande plats kunde ej fullt försörja mig, än mindre oss båda. Men när nöden är störst, är hjälpen närmast. Jag erhöll genom vänners rekommendation en lärarinneplats hos Grefve W., som jag ännu innehar, och fick der en god lön. Men 600 rdr äro dock svårligen tillräckliga till underhåll för tvenne, äfven om jag icke behöft använda så mycket för min enskilda räkning. Genom en väninna i Stockholm erhöll jag från förläggare derstädes öfversättningsarbete. Utom mina lektio-

ner med grefve W:s döttrar, måste jag nu arbeta ej obetydligt. Om aftnarne, sedan mina elever gått till hvila, och på morgnarne, innan ännu någon af familjen uppstigit, arbetade jag ifrigt med min penna och mitt lexikon. Men detta slag af arbete var dock ej alltid att påräkna, och jag var derjemte nödsakad att åt grannarne för betalning arbeta med nålen. Så hafva de sista 6 åren förflutit. Min broder har nu slutat sina studier, och erhållit en god plats på en mekanisk verkstad i Stockholm. Mina elever äro snart fullväxta, och behöfva ej mera min ledning. I höst tänker jag flytta till hufvudstaden, till min broder. Der ämnar jag söka en lärarinneplats vid någon folkskola; ty nu behöfver jag ej så stora inkomster, då jag endast har mig sjelf att försörja.

Sådan är min enkla lefnadsberättelse. Man skulle dervid kunna säga: »ja, men det synes ju deraf, att qvinnan kan arbeta sig fram och försörja någon mer än sig sjelf, utan att erhålla något af statens embeten». Visserligen har det lyckats mig, men huru? Jag vågar säga, att jag har arbetat mer än någon statens tjensteman, och försakat så mycket en menniska i min ställning kan försaka. Jag har dock i det hela varit lycklig; ty jag har ej haft annat än glädje af den, för hvilken jag sträfvat. Likväl hade jag icke kunnat stå ut med en dylik öfveranstängning i 6 år till. Krafter har jag ännu kvar, men min ungdom är förbi. Jag kan dock af allt mitt hjerta tacka Gud, som så hjälpt mig, under alla bekymmer och svårigheter. Men så väl har det ej gått för alla mina medsystrar. Jag skulle kunna omtala mången sorglig historia i detta ämne, men säkert äro sådana fall icke obekanta för eder.

Den kamp, jag kämpat, har ledt mig till antagande af de grundsatser i fråga om qvinnans ställning, som jag i mitt bref till eder dotter framställde. Jag är tacksam för de meddelanden af andras erfarenhet, som kommer mig till godo; men ni har verkligen rätt, då ni säger att »sådana lynnen låta ej öfvertyga sig af annat än egen erfarenhet». Och är det väl något orätt deri? Auktoritetstro uti sociala och politiska saker är föga på sin plats. Men det hindrar ej, att jag med nöje hör andras tankar framställas, äfven om de äro motsatta mina; ty jag föranledes derigenom, att i den yttre verlden ännu noggrannare efterforska, hvarest sanningen finnes. — Jag vill nu, om ni dermed har tålmod, framställa ett kort försvar för några punkter i mitt förra bref.

Med nöje finner jag, det ej alla dela den åsigten, att min utgångspunkt liknar en kamp mot väderqvarnar. Till stöd derföre behöfver jag endast hänvisa på, hvad jag förra gången i ämnet yttrade, och Eder väninna Esseldes ord synas mig innebära en ovedersäglig sanning.

Min afsigt har aldrig varit att förneka, det hos mannen och qvinnan finnes olikheter i anlag. Men dessa olikheter utvecklas till ett stort svalg dem emellan, genom den ensidiga utbildningen af hvarderas framstående anlag. Jag föreställer mig att Gud skapat man och qvinna med olika gåfvor, på det att de, under ömsesidigt umgänge, skulle lära af hvarandra, upptaga af hvarandras väsende hvad som

vore ädelt och godt, och dervid klart inse, samt bemöda sig om att bortlägga det, som vore dåligt eller bristfälligt. Endast genom föreningen af det manliga och qvinliga elementet kan menniskan nå fullkomning, d. v. s. det ändamål, för hvilket hon skapades. — Med en manlig qvinna och en qvinlig man menas ej de, som förena båda könens goda egenskaper. Ingen skulle gifva dessa benämningar åt en qvinna, som egde en filosofes tankeskärpa, eller åt en man, som egde en qvinnas fina takt. Nej, dessa namn har man gifvit åt personer, hvilka antingen ega det andra könets fel, eller och, med egande af dess dygder, förena brist i de goda egenskaper, som vanligen tillhöra deras eget kön. Jag erkänner — och har aldrig önskat annat — än att qvinnan alltid skulle förblifva qvinna; men jag hoppas och tror, att den sanna qvinligheten, som är något helt annat, än »den älskvärda hjälplösheten» och »det förtjusande vankelmodet», icke skall förloras derigenom, att qvinnan blir satt i tillfälle att i vidsträcktare kretsar arbeta i det godas tjenst. Det är visserligen sannt, som Ni säger, att mången qvinna skulle bäfvande draga sig tillbaka från det offentliga lifvet; men jag ser ej deri någon Skaparens anordning, utan endast en följd af uppfostran. Detta »våld på hennes känslor» är ej ett våld på naturliga, utan på konstlade känslor. Qvinnan läres ju sällan att tänka eller handla för sig sjelf; det är ett axiom, att hon ej kan det, och under sådana förhållanden må ingen förvåna sig, om hon ej i viktigare fall skulle våga att taga ett afgörande steg. Lär henne deremot från första ungdomen, att hon sjelf är ansvarig för alla sina handlingar, gif henne derjemte något tillfälle att verka på egen hand, och Ni skall få se helt andra resultater.

Men om också, det oaktadt, många unga qvinnor skulle bäfva för att kasta sig i verldshvimlet, d. v. s. arbeta i samhället, — för att kasta sig i danssalens och nöjenas hvimmel frukta de sällan — icke är det min mening, att de skulle *tvingas* dertill. Deraf följer dock ej, att de som ega förmåga eller vilja, skulle hindras i sina sträfvanen. Det är sannt, att lagstiftaren bör fästa afseende på den stora massan, och ej på undantagen, men han får ej ignorera att undantag finnas; och då det är fråga om tillåtelse, ej en befallning, riskerar han ingenting genom att t. ex. gifva qvinnan tillträde till embetsmannaplatser.

För egen och för många andra qvinnors räkning får jag protestera mot den allmänna satsen, att »qvinnan lemnar lagstifningen, ja äfven bevakandet af sin egen rätt åt mannen». Se i historien, och Ni skall finna, att qvinnan aldrig *lemnar* denna rätt åt mannen, han har *usurperat* den, och qvinnorna hafva under årtusenden lidit deraf.

Ni säger, att en bland vårt lands qvinnor skeende omröstning om dessa ämnen otvifvelaktigt skulle utfalla emot mig, men något längre ned förklarar Ni, att ultraliberalismen är populär i våra dagar. Detta synes mig vara ganska egendomligt. Är ultraliberalismen populär, så är det väl bland qvinnorna, som derigenom skulle vinna fördelar, och då finge ju jag pluraliteten på min sida. Är det der-

emot säkert, att jag är medlem af en fåtalig minoritet, då är, i sanning, ultraliberalismen ej populär.

Hvad beträffar flickans bildning efter skoltidens slut, tror jag, att det studiesätt, Ni fordrar, kan inbegripas under den stora klassen af amatör- och diletfantstudier, hvilka jag så mycket fruktar. Jag vill visst icke neka, att många goda och nyttiga saker kunna sålunda inhemtas; men dertill fordras många gynnande omständigheter, hvilka sällan alla på en gång stå till buds. Tänka vi dervid endast på den unga flickan sjelf, måste man medgifva att det fordras en särdeles hög grad af pligtkänsla och klar uppfattning af bildningens fördelar, om hon rätt skall begagna sig af dessa så fullkomligt frivilliga studier. Om Edert förslag en gång realiseras, är det säkert, att tio gånger en föresats dertill brytes eller faller i glömska. Så har åtminstone min erfarenhet hittills visat. Ni medgifver sjelf att den unga flickan bör uppodla hos sig en kunskap, som kan bereda henne medel till sjelfförsörjning, äfven om hon ej för ögonblicket är i behof deraf. Men en sådan kunskap vinnes endast genom allvarliga studier eller träget praktiskt arbete, och i många fall torde studier »under en faders eller broders ledning» i detta afseende ej vara tillräckliga. Edert förslag kan passa för den, som endast har till sitt mål en allmän bildning. De kunskaper, som kunna utgöra ett försörjningsmedel för en kvinna, äro säkert ej inhemtade, då hon vid 16 å 17 års ålder lemnar skolan. För den, som på lärarinnans, artistens, telegrafistens eller andra vägar ville söka sin utkomst, fordras, utom de allmänna skolkunskaperna, mer eller mindre vidlyftiga specialstudier, och dessa måste i särskilda anstalter inhemtas. Alltså! såvida flickan skall erhålla förmåga att arbeta för sin egen bergning, måste hon, ännu en tid efter den egentliga skolgången, arbeta utom hemmets murar.

I förra brevet tror jag mig hafva visat, på hvad sätt flickan under skoltiden skulle kunna inhemta kunskap och färdighet i de qvinliga handslöjderna m. m. Ombyte i arbete är långt bättre hvila, än totalt afhållande derifrån; så har jag åtminstone sjelf tyckt. Jag har sett den manliga skolungdomens lif på så nära håll, att jag derigenom tror mig med temlig säkerhet kunna bedöma det. Huru många af dem hinna icke att använda tid på lekar, talangers förvärfvande, sällskapslif och information? Om man dertill i allmänhet befriade flickorna från det dryga arbete, som gossarne måste nedlägga på de döda språken, tror jag, att de, i de flesta fall, skulle få tillräcklig tid öfrig, såväl till sin helsas vårdande, som äfven till hushållsgöromål och öfningar i t. ex. musik.

Om det verkligen är så, att kvinnan, utrustad med godkända kunskaper och förmåga, skulle, i fall hon inträdt på lärare- eller embetsmannabanan, af sina manliga kollegers afund tvingas att nöja sig med de lägsta och sämst aflönade platserna, så bevisar detta förhållande endast att vanan vid allenastyrande skadat den manliga karakteren. Ty hvarhelst yttre omständigheter tillåtas lägga hinder i vägen för en rättvis befordran, der kan man med skäl frukta, att mindre ärliga krafter äro medverkande.

Eders fråga, om jag ej tror, att många obehag möta i det offentliga lifvet, skulle jag vilja besvara med en annan: tror Ni ej, att många obehag kunna möta en qvinna i familjelifvet, och tror Ni ej, att qvinnan skulle hellre utsätta sig för svårigheter i det offentliga lifvet, än genom ett s. k. resonnemangsparti äfventyra ett kärlekslöst äktenskap? För mig finnes ej mera än ett svar på denna fråga.

Ej heller kan jag tro, att någon kurtis eller dylikt skulle blifva en följd af mannens och qvinnans samarbete på ett embetsrum eller vid ett läroverk. Jag kan här ej underlåta att söka ett stöd för min åsigt hos den författarinnan, som jag anser hafva såväl profeterat som förberedt en kommande samlifvets ordning. Fredrika Bremer yttrar i sin Hertha, pag. 401, ord, hvilka äro för vidlyftiga att här anföra; men mot hvilkas sanning jag ej tror, att något kan invändas. Äfven i Tidskrift för Hemmet VIII, I, pag. 96 och 97 innehåller i denna fråga tänkvärda sanningar. Annu en sak. Det kan väl aldrig vara Eder mening, att koketteriet i en balsalong eller i en societet är tillåtligt? En af samfundslifvets svåraste faror är den slapphet i allmänna omdömet, som herrskar i detta ämne; men säkert delar ej Ni densamma, utan orden i Edert bref hafva väl genom tryckfel blifvit något vanställda.

Ni anser, att qvinnan, genom embetsgöromål eller lärda studier, skulle förlora håg och förmåga att blifva en god husmoder. Äfven i detta fall vill jag, till stöd för min motsatta åsigt, åberopa ett yttrande af Fredrika Bremer. I Hertha säger hon: »Ingen blir en god husmoder med ett språng. Men gif blott qvinnan en god vilja, tid och tillfälle — och var lugn. I niohundra fall bland tusende — »hon skall göra't». Jag är öfvertygad om, att hvarje verklig qvinna, som af fri och innerlig kärlek valt sin make, och derigenom åtagit sig nya pligter, skall ej sämre uppfylla dessa, derföre att hon förut i det allmännas tjänst lärt sig att vara pligtrogen.» Och hvad Fredrika Bremer beträffar, kan jag med stöd af personlig bekantskap vittna, att hon alls icke ringaktade husmoderliga pligter. I hennes eget hemlif visade sig den ädlaste och upphöjdaste husmoderliga gästfrihet, hvilken begagnade de jordiska gåfvorna, för att dermed glädja sina vänner.

Om jag får anse uttrycket »hufvud» i förra brefvet liktydigt med uppodlade själsanlag, d. v. s. ej blott förmåga att tänka klart och redigt, utan äfven att göra sig älskad och respekterad af sina underordnade, skall säkert hvar och en medgifva, att »hufvudet» utträttar mera än den outtröttligaste verksamhet och det flitigaste bruk af härlarne.

Edra i korthet sammanfattade tankar om den qvinliga ungdomens uppfostran äro i allmänhet förträffliga. Jag vill endast tillåta mig ett par anmärkningar. Ni säger i fjerde punkten, att såväl son som dotter bör i någon kunskap eller färdighet erhålla medel till *sjelf-försörjning*. Men såvida hvarje menniska endast kunde försörja sig *sjelf* skulle det ju aldrig blifva möjligt att stifta några familjer. Och häruti ligger, enligt min tanke, den största svagheten i deras åsikter, som önska, att qvinnan skall erhålla tillträde endast till ringare, mindre lönande befattningar i samhället. Qvinnan skulle, van att för-

saka, som hon är, i de flesta fall med tacksamhet mottaga äfven en sådan plats; men, varen rättvisa, och låten ej den qvinna, på hvars skuldror blifvit lagd omsorgen om någon anhörig, svälta eller arbeta sig till döds.

Och slutligen: innebära fru Lenngrens råd en vishet, som gäller för alla tider? Jag medgifver gerna, att hon egde qvickhet och poetiskt snille, men i sociala frågor anser jag henne ej vara något mönster. Skulle ni till exempel vilja säga till er dotter:

»Med läsning öd ej tiden bort,
Vårt kön så föga det behöfver?»

Jag har nu förklaradt mina åsigtter, och hvad som föranledt dem. Skulle de ej vinna edert bifall, är jag dock öfvertygad om, att ni skall göra mig den fullkomligaste rättvisa. Det är kanske sannt, att mera vinnes genom att till en början begära ringa, för att ej framkalla motstånd af de »sansade» förespråkarna för qvinnans rättigheter; men jag har valt den vägen, att genast klart framställa de åsigtter jag hysar.

Mycket kan ännu sägas och kommer att sägas deremot. Jag har sökt att, så vidt möjligt är, för eder rättfärdiga mig, och skulle skatta mig särdeles lycklig, om jag vunnit mitt syfte. Men, i hvilket fall som helst, nedlägger jag nu pennan i denna fråga och förblifver

med djupaste högaktning
Eder ödmjuka tjenarinna

Henriette P.

Ekenäs den 20 Augusti 1867.

Rättelse.

I poemet *Konungens Sven* (häftet 4, sidan 245) rad 14,
står: Nye kungen hjertan jagar,
läs: Nye kungen hjortar jagar.